Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 183 (10168) | 1976 чылдың август 3, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧАА СТОКГОЛЬМ КЫЙГЫРЫЫНГА АТ САЛЫЫШКЫНЫ

Чаа Стокгольм Кыйгырыының адаанга ат салыышкыны бистиң республикада ажылчы чоннарның бедик идепкейлиниң байдалында дооступ турар, ол кыйгырыг болза эндере чепсеглениишкинни соксадыры, чепсеглениишкинни дүжүрери дээш демиселге күжениишкиннерин каттыштырарынче бүгү чазактарны болгаш парламентилерни, политиктиг партияларны болгаш хөй-ниити организацияларын кыйгырып турар.

Дүүн чаа Стокгольм Кыйгырыының адаанга СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүннери болгаш бюро кежигүнүнге кандидаттар аттарын салганнар.

Бүзүрелди быжыктырган

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Правданың» корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылары бүгү совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кедүрлүүшкүнүн болдурган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың база Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң Чер кырынга быжыг тайбыңны магадылап, чавырлыышкын дээш, чепсеглениишкинни дүжүрер дээш дыка улуг күштү үндүрүп келгенин болгаш үндүрүп турарын-даа бистер эки билир бис.

— Хельсинкиге чөвүлел хуралче орук бөдүүн эвес болган. Анаа хөй нарыддаашкыннар тыптып кээп тургулаан. Чугаалажыышкын столунга аңгы-аңгы социал тургузуглуг болгаш үзел-бодалдыг күрүнелер ужурашкан. Ынчалза-даа Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың үндезин айтырыгларының талазы-биле ниити чөпшээрежилгени чедип алырынче чүткүл колдап турган. Ынчангаш чедиишкинни ол хандырган. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ужур-дузазын эш Л. И. Брежнев бодунуң харыызынга шак ынчаар үнелеп чугаалааны кончуг шын.

О. БУЗУР-ООЛ,

Кызылда күрүненің педагогика институдунуң башкызы.

МАЛ ЧЕМИНИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫН КӨВҮДЕДИР

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

Репортаж

Каш-ла чылдар мурнунда, сиген кезер ажылдарның иэиг-түлүк үези чедип келирге, ажыл-агыйларның удуртукчулары ажылчыннарны бо ажылче хаара тудуп, мобилизастап турган.

Ам бо улуг ажыл-агыйлыг кампанияларга ажыл-агый бүрүзү түскэй комплекстиг механизастаан бригадаларны, звеноларны тургузуп турар. Оларның кылган ажылының бүдүрүкчүлүү каш-ла чылдар мурнунда хол-биле кылыр ажылдар колдаан ол чымыштыг ажыл-иштен каш-даа катап артык.

Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозта мал чеми белеткээр ажылда механизастаттынган комплекстиг бригаданы эрткен чылдан эгелеп тургускан. Бригаданы үш звенога үскен. Оларның бирээзинде-ле дорт-беш сиген кезер машиналар, сиген болер узун дырбаалтар, сараат кырынче хопээн октаар машиналар кошкан «Белорусь» тракторлар агрегаттарын чүгле алды-чедиле кижи башкарып турар.

Совхозтуң механизастаттынган сиген белеткээр комплекстиг бригадазының ажыл-ишчилери чүгле сиген кезип белеткээр эвес, а сенажты база салыр. Бо хүннерде ыыда ажыл-иш хайныышкынныг чоруп турар. Бригаданың түстүг звенолар аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Николай Васильевич Куршаковтуң удуртукан звенозу чоруп, оскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Бо звенонуң сигенчилери ниитиниң малынга четчир мал чемин белеткээр дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турар. Олар эрткен неделяның дөрт ажыл хүнүнде 80 ажыг тонна сигенни, 360 ажыг тонна сенажты салган. Аяс-каак хүннерде звенонуң сигенчилери бүдүн ажыл хүнүнде 50 ажыг тонна эки шынарлыг сигенни белеткээш, ону сараатап турар.

Николай Васильевич Куршаковтуң удуртукан звенозунда үеэн мурнаан шалыпчыларның саны хөй. Оларның бирээзинге сараат салыкчызы Комбу Монгуш хамаарыкыр. Ол хүнде 8 тонна сараат салыр хүлээлгезин 10—12 тонна чедирип турар. Ооң кады ажылдап турар эки Аракчаа Монгуш база Комбудан дудак чок ажылдап, планныг онаалдазын доктаамал 110—120 хуу күүседип турар.

Сиген болер «Белорусьтуң» тракторизи комсомолчу Михаил Шойлаа, сараат кырынче хопээн октаар тракторлуң башкарыкчызы Сарыг-оол Оюн, чолаачы Аркадий Монгуш олар сөөлгү беш хонукта сиген белеткээринге эки түнелдерни чедип алган, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Мал чеминиң белеткелин шалыпчы болгаш организастыг эрттирер дээш С. К. Тока аттыг совхозтуң дирекциязы, парткому бо чугула кампанияга белеткед ажылдарын баш удур эки чорудуп, ону боттандырарының тодаргай хемчегерин алган турган. Ынчангаш бо хүннерде ол совхозтуң сиген шөлдеринде ажыл-иш организастыг чоруп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: сиген сараатгаашкынының үезинде (адаанда); мурнакчы сараат салыкчылары Комбу Монгуш биле Аракчаа Монгуш олар.

Авторнуң фотолары.

ДЕМНИГ АЖЫЛДА

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунда сиген кезилдээ июль 15-те эгелээн. Бо совхозтуң сиген шөлдери ооң кожазында ажыл-агыйларга бодаарга, арай эвээш. Ынчалза-даа шекпээржилер СЭКП-ниң XXV съездизиниң өндүр улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырарының хөрээнге тодаргай социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ылаңгыя амгы үеде ниитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузар дээш эрес-шудургу ажылдап турар.

Мал чеминиң белеткелинде ниитизи-биле 238 кижи хаара туттунган. Оларның иштинден 167 кижи сиген кезилдээнде, 71 кижи будук-бүрү чыып, совхоз сүрүүн кыштан хүр ажырар чаагай үүлеге салыышкынын киирип, хүн бүрү ажыдың темпизин бедитпишпеан.

Совхозтуң сигенчилери бо хүннерде 60 ажыг тонна сиген кезип, бөлгеш, кургаткан, сараатаан. Будук-бүрү белеткелиниң планы бүдүп чартык катап ажыр күүсеттинген азы 458 тонна белеткеттинген. 750 тонна силос салдынган.

Кадын-оол Куулар, Дондуп Ооржак оларның удуртканы механизастаттынган 2 звено сиген чашсымаар турда-ла кезип эгелээн. Ынчаарга хол кадыырлыг бөлүк сигенчилер арга-арыг иштинде алаактарның терең оттуг сигенни кезип турар.

Массалыг сиген кезиишкинниң малчыннар база бир деминг киришкен. Ында 20 ажыг ег-бүдө аалдарының чоогунда сиген кезип, боттарынга алган хүлээлгелерин хуусаазында күүседир сорулгазы салган.

Ук сигенчи бригаданың одуруунда калбарган чарыштың түңнелин 5 хонгаш-ла түңнеп, ооң тиилекчилерин илередип турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң тураскаадып күш-ажылчы алдарның тугун көдүрүп, шаңнап, мактаарын чурумчуткан.

Д. САЛЧАК.

ОРЕНБУРЖЬЕНИҢ ТАРААЗЫ

Оренбург областа тараа ажаалдазын районнарның чартыы чоруда берген. Дүжүттү эң-не дүрген чорудары дээш область чарыжының инициаторлары Идек районнуң ажылынчылери тараа кезилдезин мурнай дооскаш, тавычаларны болуп бастырарынче долузубиле киргеннер. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Кубаньның тараажыларынга чагазынга харыы кылдыр районнуң чер ажылдакчылары мурнунда хүлээп алган хүлээлгелерин эде көргеннер. Чижээ, Димитров аттыг совхоз күрүнеге тарааны мурнунда хүлээп алган хүлээлгезинден барык-ла бежен муң центнерни хөйүү саткан, а «Россия» колхоз дөртен муң центнерге хөйүү саткан. Оренбуржьениң эң-не тараалап— Первомайский районунга бүгү ажыл-агыйларга митингилер болгулап эрткен. Районнуң тараажылары кубаньчыларның инициативазын иэин-биле деткээннер. Чижээ, Володарский аттыг совхоз мурнунда төлевалеттинген чүс дөртен муң центнер тараазын орнунга 166 муң центнерни тараа хүлээп алыр пунктуларже чорудар.

Районнуң тараа шөлдеринде ажаалдада ажылдап турар бүгү-кижилерниң — комбайнерлерниң, чолаачыларның чарыжы калбарган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары «Красный колос» колхозтуң В. П. Кособуцкийге болгаш «Уральский» совхозтуң Е. И. Манине улуткан звеполары мурнакчы болган. Кособуцкийниң беш комбайнардан тургустунган звенозу бир хонук иштинде 2639 центнер тарааны, Маниниң звенозу — 2800 центнерни бастырганнар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Оренбург.

СОВЕТТЕРНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Кылдынган чамдык ажылдар-биле черге-лештир Советтерниң, административтиг органнарның талазындан кем-херек үүлгедиишкиннерин чайладыр болгаш хөойлу-дүрүмнү быжыглаар талазы-биле чорудуп турар ажылдарының, ап турар хемчегериниң деңнели чавыс болгаш дээштиг чоруу куду болуп турарын сессия демдеглээн. Бо талазы-биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем райкүүскомнар, Кызыл хоорайкүүском, Ак-Довурак хоорай Соведи болгаш чамдык көдээ Советтер, республиканың иштики херектер, юстиция, суд болгаш прокуратура органнары чидиг шүгүмчүлелдерге таварышкан.

Үстүнде четпестерниң түңнелинде республикада чамдык улуг кижилерниң-даа, назы четпээннерниң-даа талазындан кем-херек үүлгедир, ниитиниң корум-чурумун хажыдар, хулиганнаар болгаш арагалаар чоруктар 1974 чылга деңнээрге, 1975 чылда көвүдээн. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге бо чылдың алды айларында бааз кызырылбаан. Кемхерек үүлгедиишкиннериниң болгаш эрге-чурумнуң эске-даа хажыдыышкыннарының кол чылдагааны чоннуң чамдык кезээниң иштинде арагалаашкынының элээн нептерээни болуп турары, аңаа удур демиселди чер-чер Советтери болур-чогууру-биле чорудуп шыдавайн турзырында.

Социалистиг өнчүү-хөреңгиниң, ылаңгыя ниитиниң малының камгалал-кадагалалы совет болгаш административтиг органнарның, министерстволарның, ведомстволарның, бүдүүлгелге, албан-организация удуртукчуларының олче ынчэнгейин күштелдирерин негеп турар. Чүгле 1975 чылда ниитиниң өнчүзү 3,3 миллион рубль түңге самчыгдаттынган.

Ниитиниң малын оорлаар, чидирер, самчыгдаар чорук республикада база элээн болуп турар. Бо талазы-биле байдал ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда, «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Өөк», «Улуг-Хая», «Ак-Туруг» совхозтарда болгаш эске-даа чамдык ажыл-агыйларда онза дүүренчиг байдалда. Байдал ындыг турда-ла ол районнарның чер-чер Советтери, ажыл-агый удуртукчулары, Көдээ ажыл-агый министерствозу шиитпирлиг хемчеглер албайн келген.

Советтерниң ам чугула сорулгазы болза, СЭКП обкомунуң II пленумунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң III сессиязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш практиктиг, боттуг болгаш системалыг хемчеглерни ылаптыг боттандырып чорудары болур. Ындыг ажылдарның болгаш хемчегленің алыс сорулгазы ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг хөойлу-дүрүмнү хажыдар чоруктарны чоокку үеде дыка кызырарын чедип алгаш, ону быжыглаары, а ооң дараазында үелерде кем-херек үүлгедиглерин болдурбазын чедип алыры болур ужурлуг.

Бирги эзлчегде республиканың чурттакчы чонунуң чамдык кезииниң политиктиг болгаш культурлуг деңнелин, бот-идепкейин бедидери, кижилер-биле ажылды оларның тус-тус бөлүктериниң, кижи бүрүзүнүң байдалдарынга дүүштүр комплексилиг чорудары эргежок чугула. Ооң-биле кады кижи бүрүзүнден негелдени күштелдирер, ниитилел мурнунга ооң харыысалгазын шыңгыырадыр херек.

Социалистиг өнчүнү камгалаарын болгаш кадагалаарын эжижидер талазы-биле чер-чер Советтери, министерстволар, болгаш ведомстволар, административтиг органнар, бүдүүлгелер удуртукчулары чогуур хемчеглерни боттандырып, самчыгдал-дудагдалдарның, оорлаар, төтчеглээр чоруктарның бүгү оруктарын дуглаар, оларның болдунар чылдагааннарын чайладыр, өре-ширени дарый эгидер ужурлуг. Күрүне болгаш ниитиниң өнчүзү дээш удуртукчу-даа, эназа ажылдакчыларда бедик харыысалгалыг болурун чедип алыры Совет органнарның хүлээлгези.

Социалистиг хөойлу-дүрүмнү сагыырын болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаарын хандырар талазы-биле эргелер болгаш кижизидикчи аргалар бистиң Советтеривисте бүрүнү-биле бар. Хөй санныг депутаттарның, активтерниң, бүгү ажылчы чоннарның киржилгезинге, хөй-ниити организацияларының идепкейлиг ажыл-чорудулгазынга даянып тургаш, республиканың чер-чер Советтери, партия организацияларының удуртулгазы-биле СЭКП обкомунуң II пленумунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң III сессиязының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырып шыдаары чигзиниг чок.

Эш Г. Гусак чанып чорупкан

СЭКП ТК-ның чалааны-биле Совет Заңделинге дыштанып турган Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак Төрээн чуртунче август 1-де чанып чорупкан.

(СЭТА).

ҮЕ МАНААР ЭВЕС

Тыва радио болгаш «Шынның» рейдизи

Стадион дег улуг шөлдүң ийи кыдын дургаар узун болгаш бедик сери шөйлүү чорун каан. Серинің чүгле мурнуу талазы ажык, артын маңзалар-биле катташтыр каккаш, довурак-доозун кирбес кылып каан. Бедик херимниң улуг эжии—үнер-кирер чаңгыс-ла чери ол.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз машина-техниканың эдилелинче болгаш ажаалда-кадагалалынче кичээнгейни шыдаар шаа-биле угландырып турар. Ооң бир чижээнге демги сарайны кинрип болур. Ол болза совхозтуң комбайн тургузар парыгы-дыр. «Шын» сөөлүн биле Тыва радионуң каттышкан рейдизиниң кежигүннери июль 29-та аналаа чоруп турувуста, ында 32 комбайн турар болду. Оларның 27-зи септеттинген болгаш шенелде эртикен, а 5-и—чаа, бо чайын келген.

— Чаа комбайнарны белеп комбайнарның санынче киирбейн турар бис. Ынчангаш септеп турар 9 комбайнывысты шупту 41 комбайнга хамаарыштыр алырга, септелгенин хуузу элээн чавыс. Ынчалза-даа ол комбайннар база удавас белеп болур—деп, машина-трактор мастерскаазының эргелекчизи Адам Снетюк чугаалады.

Белениниң шугумунда чыыкаап каан комбайннар бар болду. Оларны аңаа чыскаарынга чедир көжбайнерлер болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар эвээш эвес күштү үндүрген. Септекчилер комбайн бүрүзүнге быжыглаттынган турган. Оларның аразынга шынарлыг болгаш дүрген септээриниң талазы-биле социалистиг чарыш калбарган. Септелгеде кижилерниң аъш-чемин безин чаныпта, совхоз столовазынга белеткеп берип турган.

— Септекчилер эки ажылданнар. Берге чүве—артык кезектер тып алыры. Оон-моон аргаланып тыптынып-ла тур бис, берге-дир.

МТМ эргелекчизиниң ынча дээнин «Саян» совхозтуң кол агроному Федор Бабичев база деткиди. Ол биске мынча деп чугаалаан:

—Дизмасло төнгеш, хамык техникавыс шимчевестеп тур. Дүүн септелгеде комбайнар хүлээп алыр дээш, оларны шенээрде шимчедир дизмасло тыппадывыс.

Ол совхозтуң төп салбырында 43 комбайн бар. Оларның чүгле он үжүг септеттинген, ол он үш комбайн МТМ девискээринде чок: бажыңнар чанында тургускулап каан. А МТМ девискээринде бүгү техника холушкак, безин чадаарда чыскаап каггазын: кайнаарда баштанып алган турары бар. Ортузунда турар комбайнарга машина-биле артык кезектер чедирери берге, Кызылдың демир-дес хүлээп алыр чери безин оруктуг болгай. Дөгерези ажык дээр адаанда. Комбайнарның барабаннарында, решётоларында эрткен кускү савак болгаш тараа артыы хевээр.

Кол агроном эш Бабичевтиң бодап турары-биле алыра, 7,5 муң гектар тараа шөлүнүң чамдык черлериниң 2, чамдыызындан 20 центнер дүжүттү ап болур. Бир эвес агаар-бойдустуң байдалы эки болур болза, дүжүт оон-даа бедиир. Совхоз эрткен чылын гектардан-на 7,3 центнер дүжүт алган, со чылын 13 центнерни алырын, 11 муң тоннадан эвээш эвес тарааны будуреринн планнаан. А техниканың байдалы мыңдыг. Ылангыя Сушь салбырында он бир комбайнның чаңгызы-даа белен эвес. Механизаторлар-даа, комбайнерлер-даа чедиишпес. Септелгеде ажыл-ишчилерни мал чемининг белеткелинче чорудуп турар. Күш-ажыл кылып шыдаар 200 хире кижилиг салбырның ийи сигенчи бригазазында каттыштыр чээрби четпес кижи ажылдап турар, а комбайн септээр кижи чедиишпес. Ол дугайын салбырның удуртукчулары: эргелекчизи Владимир Азаров, мехаиниги Владимир Плотницкий, агроном Александра Жулёва боттары биске чугаалап турдулар.

Механик-контролер. Бо бачыч, шиитпирлиг болгаш харыысалгалыг үеде ындыг кижиниң чугулазын чүү дээр! Ону биле тура-ла эш Молотилкин ол ажылын сулаадып, арагалапкан-даа болгулаар. А машина-трактор мастерскаазының эргелекчизи Владимир Быков бүгү ажаалда техниказы ғажан белен болуруп деп айтырыгга баштай «август 15—20 үезинде» деп харыылаан. Оон «ынчан ажаалда эгелей берген турар болгай» дээрвиске, ол тургаш «ынчаарга 10-15-те доозувудуп болур бис» деп чугаалай-дыр. А ажаалда техниказының септекчилеринде ажылды кончаар организастап турарын билип алыр дээш, социалистиг чарыш дугайын айтырарывыска, ол дорт болгаш билдингир харыы берди:

— А оңу ажылчын комитединиң дергазындан-на айтырып көрүнер.

«Саян» совхозтуң дирекциязы ажаалда техниказын септээринге киирештирери-биле 29 кижини эске ажылдардан хостаан. Рейд болуп турар хүн оларның чамдыызы ажылдаваан. Черле ынчаш кадрлар четчелээшкини бо ийи ажылагыйның кайызында-даа сула. Чүгле комбайнерлер безин «Кызыл тараачында» сес, «Саянда» сес чедишпес. Көдээ ажыл-агый техникумунуң комбайнерлеп практикалаар сургуулдары база бар турда-ла ындыг. Туран хоорайның комбайнерлер чорудуп бээр болган будуруягелери болгаш организациязы ам-даа дуза чедирбейн турар. Хову-трактор бригадаларында эдикчи звеноларга кымпарның ажылдаары база бөлдүнмес.

«Кызыл тараачын» совхозтуң чаа шаны ажыглалда киребээн, эрги шаның септеп турар. Ук шаң алды муң тонна, оон иштинде 3,5 муң тонна тарааны сарай адаанга хүлээп ап болур. Сери адаанда цемент шала ойбактарлыг, оңгуд-чикгилдиг, а даштын шаң малгаштыг. Транспортерлар подшипник чок турар, тывылбастаан. Шаң эргелекчизи Ольга Цыбина, «300—400 хире хүүрек, 2000 ширбиил бар, шаның белеткелин ажаалда эгелээнинин бетинде доозар бис» деп турар. «Саян» совхозтуң шаның база септеп турар. Ында база-ла четпестер хөй. Тараа арыглаар машиналар болгаш транспортёрлар хынаттынмаан, решетоларның чамдыызы чок. «Кызыл тараачын» совхозтуң шаңында техниканы слесарь-машинист Александр Закомолкин септеп турар, а «Саян» совхозтуң шаңында ындыг кижиге таварышпадывыс.

Кайы-даа шаңда лозуңнар, плакаттар чаартынмаан, шаңга ажылдаар кижилериң хөй кезиин шефчилерден манаап турар. Дүжүт ажаалдазынга белеткедиң дугайын СЭКП райкомчунуң бюрозу болгаш райкүүском июль 23-те чугаалажып көргеш, тускай доктаалды хүлээп алган. Ынчалза-даа ол доктаалдың ажаалдага киржир бүгү комбайнарның, жатказарның, тараа арыглаар, кургадыр болгаш чүүрер машиналарның септелгезин август 5-те доозар дээш кеэзе болгаш эске-даа пунктулары сула күүсеттинип турар. Бо ажыл-агыйларның дирекция черлери, райкүүскомнун көдээ ажыл-агый киличээ дарый шиитпирлиг хемчег алыр ужурлуг, үе манавас деп чүве билдингир.

Рейд бригадазының кежигүннери:
Д. ДАРЖАЙ, «Кызыл тараачын» совхозтуң комбайнери.
Т. СИПРИН, Тыва радионуң корреспондентизи.
К. ЧООДУ, «Шын» солунның корреспондентизи.

СӨСТҮ АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ БЫЖЫГЛААР

Июнь 23-те № 149 «Шын» солунга парлаттынган ажылдың участок бүрүзүнге коммунистиң харысалгазының дугайында «Кажан кезээде, кайда-даа» деп коммунист Оржуюмаа Допчаевна Монгуштуң чүүлүнге холбаштыр чагаалар «Шынның» редакциязынга кээп турар.

Бо удаада аныяк коммунист, хойжу Виктор Дотпаның чагаазын парладывыс.

Төрээн чуртунуң, чонунуң мурнунга, партияның мурнунга бедик харысалгазын медереп билири — коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези. Ол кезээде мурнуку одуругта чоруп, ажыл-агыйга эвес, организастыг чок, чурум чок чоруктар-биле эптеш чок демисежир ужурлуг. Эш Монгуштуң чагаазында чогум-на ооң дугайында чугаа чоруп турар, аңаа холбаштыр бодумнуң чамдык чугаалаксаан чүүлдерим бар.

— Кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы улам быжыгып орар амгы үеде ооң ажыктыг чоруун бедидери, бүгү шынар көргүзүглерин экижидери бирги чергениң сорулгазы кылдыр тургустунуп турар — деп, XXV съездиге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай. Ол чорук хамыктың мурнунда коммунистерниң даандырган ажыл-херек дээш харысалгазын күштелдирерин, оларның идепкейин бедидерин негеп турар, ол дээрге бистерге коммунистерге дорт хамааржыр. Ынчангаш кандыг-даа участокта болза, ак сеткилдиг, шудургу ажылдаар апаар.

Мен бодум «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырында үш чыл ажыг хойжулап келдим. Бо чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр чүс он бир хураганны онча-менди камгалап ап, бир хойдан 3 килограмм 886 грамм дүктү кыргып алдым.

Күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырымга хоочун хойжу коммунист Шойлаа Маады улуг дузаны чедирген. Ол он чыл ажыг малчыннап турар, дуржулгалыг хойжу.

Ажыл-ишке ооң дуржулгазы, харысалгазы меңээ болгаш өскелерге үлегер-чижек болган, ол бодунуң арга-дуржулгазын аныяк хойжуларга күзелдиг-биле дамчыдып берип чоруур кижилерниң бирээзи. Бо чылын төрүүр чүс хойдан-на од тозан чеди хураганны менди камгалап алган. Ол малчыннар ортузунга зооветеринарлыг өөредилгени база хөрылап турар.

Бистиң салбырда ийи хойжу бригада бар. Олар аразында социалистиг чарыштыг. Чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. № 2 бригада (бригадири Долзат Манган-оол) чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бригада төрүүр чүс хойга онаалтыр 90 хураганны камгалап алган, а № 4 бригада (бригадири Доржу Бадарчы) төрүүр чүс хойдан 88 хураганы алган.

Бистиң бригадавыста шупту 18 малчыннар, оларның иштинде 6 коммунистер бар. Партия хуралдарынга социалистиг чарыштың байдалын, коммунистерниң бүдүрүлге онаалдазын канчаар күүседип турарының болгаш хөй-нити ажылынга киржилгезиниң дугайында база ажыл-херек дээш харысалгазының дугайын доктаамал чугаалажып турар.

Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистиң харысалгазы

Малчыннарга суг чедирип турар чолаачы коммунистер Николай Хууракай болгаш Төмүр-оол Дотпа оларның хөй-нити даалгазын күүседип турарын хуралга дыңнаан. Олар улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери хүлээлгезин эки күүседип, четпестерни сойгалап, илередип турарлар.

Бо хүннерде малчыннар малга быжыг чем-суурну белеткээр дээш кежениишкиниг ажылдап кирипкен. Механизастаттынган сигенчи бригадага хойжу бүрүзү он хонук иштинде ажылдаарын дугурушкан.

Ажыл-ишке кызымак, хөй-нити ажылынга идепкейлиг коммунистер болгаш кежигүн эвес эштер бисте хөй. Оларга аныяк коммунист Макар Салчак, Дүмен Донул-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бригаданың малчыннарының хөй нуруузу хөй-нити даалгалыглар. Мээң хүлээлгем агитатор. Малчыннар ортузунга хүнүң чугула айтырыгларынга хамааржыкан, делегей байдалының дугайында беседаларны кылып турар мен.

Чоокта чаа Черкеск хоорайга Бүгү-эвилелдиң кыргыкчыларының конкурузунга киржир аас-кежиктиг болдум. Аңаа өөренип алган дуржулгамны өскелерге дамчыдары мээң хүлээлгем. Коммунистерниң дээштиг салдары-биле мурнунда чылдарга деңнээрге хойжу бригадаларда корум-чурум экижээн. Ажыл-ишке харысалга чок, арага-дарыже хандыыр ийи-чаңгыс кижилерни хуралдарга сайгарып, шыңгыы чугаалажып турар апарган.

Мал оолдаашкынының, кыштаглаашкынының, малга чем белеткээриниң үезинде аныктар улуг дузаны көргүзүп турар. Долбан-оол Салчак, Дендип Чат болгаш өскелер-даа эрес-шудургу ажыл-иши-биле малчыннарның хүндүткелин чедип алганнар. Комсомолчу Доржу Салчак Совет армияның хүрээлениндеп ээп келгеш, совхозтуң хоюн хүлээп алган, кызымак ажылдап турар.

Ынчалза-даа ниитиниң малын төтчеглеп, чидирер, оорлаар, алдыныан хүлээлгезин кошкак күүседип турар хойжулар бисте ам-даа бар. Хойжу Шактар Сат он дөрт хойну харысалга чогу-биле чидирген. Болат-оол Оюу арагадарыже хандыгып, ажылынга ак сеткилдиг эвес чоруу-биле планныг онаалдазын күүсетпээн.

Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистер харысалгазын бедидип, коллективте кижи бүрүзүнүң ажыл-иши дээш харыылаарлар. Малчыннар ортузунда социалистиг чарышты ам-даа дээштиг организастаары негеттинип турар. Кандыг-даа ажылды шынарлыг кылдыр кылыры аңаа таарымчалыг байдалдарны тургускаанындан база хамааржыр. Бистиң салбырның малчыннары чамдыкта ай-айы-биле кино, концерт көрбейн баар таварылгалар бар.

Бригада төвүнде кызыл-булуң бар-даа болза, ында культур-массалыг ажылдар чоруттунмайн турар. Ол ышкаш автолавка база хаая кээр, херек чүүлдерни садып алыр дээш малчыннар хөй үе-шагын чарыгдап, суурже чоруп турарлар. Бир эвес коммунист бүрүзү идепкейин бедидип, кызымак ажылдап, соглээн сөстү ажыл-херек-биле быжыглаар болза, мындыг чорук турбас ужурлуг.

Оңгу беш чылда хойжуларның мурнунда салдынган сорулгалар улуг. Оңу күүседирде ылаңгыя коммунистиң авангардчы ролю, кижи бүрүзүнүң күжү, билии, чогаадыкчы чоруу негеттинип турар.

Бистиң совхозтуң хойжулары, ылаңгыя коммунистер оңу бедии-биле медереп билип, улам кежениишкиниг ажылдаарлар.

В. ДОТПА,
хойжу.

ХОЙДАН-НА 170 ХУРАГАН

КЫРГЫС ССР. Ош областың «Токтогул» совхозунуң улуг хойжузу, республиканың Дээди Совединиң депутады, Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Коен Чотоев эки түңнелдерни чедип алган. Төрүүр чүс хойдан-на 170 хураганны ол камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 800 грамм дүктү кыргып алган. Беш чылдың баштайгы чылында ооң хүлээлгелеринден ол элээн улуг.

ЧУРУКТА: Тянь-Шаньның дагларында чайлагда К. Чотоевтиң кодан хойлары.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯ

ОБКОМГА СЕМИНАР

Чоокта чаа СЭКП обкомунга партия Кызыл хоорхомунуң болгаш райкомнарының организастыг килдистериниң эргелекчилериниң болгаш партучёт секторларының эргелекчилериниң семинары эрткен. Ооң киржикчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери-биле холбаштыр партия хоорхомунуң болгаш райкомнарының организастыг килдистериниң сорулгаларының база партия организацияларынга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезинге контрольду организастаар дугайында СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суров, ол килдистиң эргелекчизиниң оралакчызы А. А. Зайцева оларның илеткелдерин дыңнаан.

Комсомолдуң область организациязында комсомол документилериниң солуушкунунуң чоруп турарының дугайында ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов аңаа дыңнадыг кылган.

СЭКП кежигүнүнге кандидаттар-биле СЭКП Кызыл хоорхомунуң болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомнуң ажылының дугайында, а ол ышкаш администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени боттандырар талазы-биле комиссияларның ажылын СЭКП Каа-Хем, Таңды райкомнарының удуртуп турар практиказының дугайында информацияларны база ол семинарга дыңнап, сайгарып көрген.

СЭКП РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Партияның Бай-Тайга райкомунуң ушку пленумунга СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарының, кем-херек үүлгедир чорукту узуткаарының талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ук айтырыгның талазы-биле СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. Данзын-оол илеткел кылган. Илеткелдиң талазы-биле «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының эргелекчизи М. Самдан, ВЛКСМ Бай-Тайга райкомунуң ийиги секретары С. Демдек, район прокуратуразының ажылдакчызы А. Очур, районо эргелекчизи К. Сарыг-Доңгак болгаш өскелер-даа санал бергеннер. Чугаалашкан айтырыгга холбаштыр доктаалды болгаш СЭКП обкомунуң ийиги пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле хемчеглерни хүлээп алган.

ДУРЖУЛГАНЫ НЕПТЕРЕДИРИ-БИЛЕ

СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылдар талазы-биле методиктиг чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа республика типографиязында профэвилелиниң месткомунуң даргазы коммунист В. И. Поповаының ол партийжи хөй-ниитичи даалганы канчаар күүседип турарының дугайында дуржулгазын сайгарып чугаалашкан. Эш Попова бо коллективте профэвилелиниң месткомунуң кежигүнүнге сес катап, даргазынга дөрт катап соңгудуп келген, идепкейлиг хөй-ниитичи.

Бүдүрүлгечи сорулгаларны күүседиринче ажылчыннарның күжүн мобилизастаар, оларның ортузунга культура-массалыг ажылды организастаар талазы-биле шудургу организакчы. Ынчангаш ооң ажылының дуржулгазын өскелерге нептередир деп чөвүлел шиитпирлээн.

Чөвүлелдиң ажылының планынга холбашкан чамдык айтырыгларны база-ла ол хуралга сайгарып көрген.

ДААЛГА ДУГАЙЫНДА

Коммунист бүрүзү партияның бедик идейлиг, идепкейлиг дайынчызы болуп, кандыг-даа ажыл-херектиң мурнуку одуруунга турушкан турзун дээш парторганизация бүрүзү доктаамал сагыш салып турар. Маңаа бир чугула чүүл коммунистерге партийжи даалгалар болур. «Тээли» совхозтуң төвүнде партия организациязында 30 коммунист, СЭКП кежигүнүнге бир кандидат бар. Олар шупту партийжи даалгалыг. Оңу коммунистерниң эртем-билиин, ажыл-мергежилин, арга-шинээзин барымдаалап хувааган. Ылаңгыя коммунистер Я. Базыр, А. Ламажап олар агитатор, В. Очур-оол дагдыныкчы даалгазын багай эвес күүседип турар.

Чоокта чаа СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга бо партия организациязының коммунистерге партийжи даалгалар-биле ажылының дугайында ооң секретары Х. Хүлер-оолдуң илеткелин дыңнап, тодаргай чугааны кылган.

Бюро хуралынга партия организациязының бо айтырыг талазы-биле чорудуп турар ажылында чамдык эки чүүлдерни демдеглээш, четпестерни айыткап, Ылаңгыя партия организациязы коммунистерге партийжи даалгаларны бергеш, ооң күүселдезин контрольга албаан, оңу канчаар күүседип турарының дугайында оларның информацияларын, дыңнадыгларын бюрога болгаш партия хуралдарынга албайн турар. Механизаторларның политөөредилгезин багай организастаан, агитаторлар-биле тодаргай ажыл чорутпайн турар.

Коммунистерниң партийжи даалгалары-биле ажылда бо-ла база өске-даа четпестерни дарый чайладырынга холбашкан боттуг хемчеглерни алырын партия организациязындан СЭКП райкомунуң бюрозу негээн.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ—БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Тараа ажыл-агыйын долузу-биле экижидерде минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериндең аңгы оңу чидириг чок, бедик деңнелге шын ажыглаары чугула. Чемишчидилгени шын ажыглаар талазы-биле ооң хөрзүнге төгер чижек-нормазын магадылаар дуржулгалар бистиң станцияда чоруттунуп турар.

Элезиннелчек кара хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүнге чемишчидилгелерниң дээштиин өөренир көөр сорулгалыг база бир дуржулга чоруттунуп турган. Дуржулга алды шөлдүг тарылга ээлчештирилгезинден тургустунган: тараа тарываан шөл, чазын чажар кызыл-тас, кызыл-тас, кукуруза, кызыл-тас, сула.

Чемишчидилгени төгериниң мурнунда хөрзүнде минералдыг бүдүмелдерниң санын химиктиг анализтерниң дузазы-биле тургускаш, ооң соонда 6 чыл эрткенде тарылганың бир ээлчээ төнерге база катап ола черни шинчилеп көрген бис. Ол үениң иштинде чыл бүрү тараа өзүп турар үеде хөрзүнде чемиштиг бүдүмелдерниң (азот, фосфор, калий) санын өөренип көрүп, чемишчиткен черлер-биле чемишчиттинмээн черлерниң аразында ылгалын шинчилеп турган бис.

Дуржулганың түңнелинде билип алганывыс болза, чылдың-на черни андазын-биле андара каап чардырарга ооң үстүкү эң-не байлак кады (10-20 см) чугалап, адаанда каът-биле холужуп турар болган. Ооң түңнелинде үстүкү каът дусталып, кужурланган. Гумус (иринди) бүдүмелдер хаттың, часкы хар суунуң салдарындан 0,3 хуу чедир эвээжээн.

Үнүштер азотту хөрзүнден аңгыда агаардан, чаъс суундан бичиилен шиңгээдип ап болурлар, а фосфорну чүгле хөрзүнден алыр деп чүвени баалыр болгай бис. Тываның элезиннелчек кара хөрзүнүнде фосфорлуг бүдүмелдер хөвей-даа болза, үнүштерге белен шиңгээттинер фосфор дыка эвээш, 100 грамм хөрзүнге хамаарыштыр 1,5—1,7 милиграмм белен шиңгээттинер фосфор бар боор турар. 6 чыл иштинде тараа тарааның түңнелинде хөрзүнде нийти фосфорлуг бүдүмелдерниң курлавырлары элээн эвээжей берген. Ылаңгыя үнүштерниң эң хөвей дазылданыр черинге 100 грамм хөрзүнге хамаарыштыр 3,6 мг чедир эвээжээн.

Бо тавартылганы шиңгээттинмес фосфор бүдүмелдерни үнүштерниң дузазы-биле белен шиңгээттинер фосфорже чоорту шилчилири-биле тайылбырлап болур. Чүге дээрге, чемишчиттинмээн хөрзүнде белен шиңгээттинер фосфор эвээш-даа болза, чылдың-на дүжүт фосфорну черден ап турза-даа, ооң хөрзүнде курлавары бичии-даа өскерилбээн.

Үнүштерниң дүжүдү ооң белен шиңгээттинер бүдүмелдер-биле хандыртынган деңнелиндев хамааржыр. Шат черниң элезиннелчек кара хөрзүнү минералдыг чемишчидилгелерни чыл бүрүде төккениин, өдекти чемишчидилгеге ажыглааныны түңнелинде бодунуң бүткен үнүш-дүжүткүрүн элээн өскертип болуру дуржулганың түңнелинден билдингген.

Чижээ, 6 чыл иштинде бир гектарга хамаарыштыр 160 кг суперфосфатты хөрзүнге төккениниң түңнелинде, белен шиңгээттинер фосфорнуң саны бир гектар тарылга шөлүнге хамаарыштыр 12 килограмм көвүдээн. Суперфосфат үнүштерниң чүгле фосфорну шиңгээдип алырынга дузалаар эвес, өске-даа нийти байдалын экижидип турар.

Аммиактыг селитра-биле чемишчиттинген черлерде үнүштер бүгү өзүлдезиниң үезинде азот-биле бедик деңнелге хандыртынган болур. Хөрзүнге азотту, фосфорну бир гектарга хамаарыштыр 60-60 кг дээштиг бүдүмелдиде база 20 тонна өдекти төккениниң соонда белен шиңгээттинер азоттуң саны хөрзүнге баштайгы үеде 58 кг чедир көвүдеп болур. Ынчалза-даа үнүштерниң шиңгээдип алганының түңнелинде ооң саны хөрзүнге чоорту эвээжей бээр. Ылаңгыя кызыл-тас тараан шөлге, кызыл-тастың баш тыртып турар үезинде белен шиңгээттинер азоттуң саны дыка эвээжээр.

Бир гектарга хамаарыштыр 297 килограмм аммиактыг селитраның дээштиг бүдүмелин төккен соонда хөрзүнде белен шиңгээттинер азоттуң саны бир гектар тарылга шөлүнге хамаарыштыр 28—38 кг көвүдээн. Чемишчидилгелерниң дузазы-биле белен шиңгээттинер бүдүмелдерниң хөрзүнге мычаар көвүдээри, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн чугаажок бедидер. Ынчалза-даа үнүштерниң дүжүдүн бедидерде кандыг-бир чемиштиг саны өскелеринден чеже-даа артык болза, ооң дузазы эвээш, харын-даа хоралыг боор болур. Чижээ, бистиң дуржулгавыстың илереткени болза азоттуг чемишчидилгени фосфор чокка ажыглааныың түңнелинде үнүштерге фосфорнуң четпези улам деңнээн. Ынчангаш алдарлыг совет агрохимик Д. Н. Прянишниковтуң минералдыг чемиштерниң эң таарымчалыг деңнелиниң дугайында өөредиин утпас болза эки. Үнүштерниң минералдыг хандыртынын турарын үнүштерниң анализи көргүзүп турар. Амгы үеде үнүштерниң шиңгээдип алган бүдүмелдериниң санынга холбаштыр үнүштерниң чемиштер-биле хандыртынган деңнели, аңаа хамаарыштыр черге төгер чемишчидилгениң чижек-нормазын тургузарын дыка хөвей эртемденнер өөренип көрүп турар.

1963 чылда Н. К. Болдырев бүрүден алган анализтерниң дузазы-биле кызыл-тастың эң бедик дүжүт бээрде чемиш шиңгээдир деңнелин тыпкан. Болдыревтиң дуржулга ёзугаар тыпканы-биле алырга, кызыл-таска азот, фосфор, калий бүдүмелдерниң эң таарымчалыг деңнели 45—10—45 хуу болур.

Суперфосфатты өске кол чемишчидилгелер-биле кады ажыглаарга фосфорлуг чемиштиң хуузу кызыл-тас бүрүзүнге 7 хуу чедир өскен (53:7:40).

30 тонна өдек төккен черлериниң үнүштери эң эки деңнел-биле хандыртынган боор турар (45:7:48). Мооң-биле өдекти чемишчидилге кылдыр ажыглаары эргежок чугула деп чүве бадыткаттынып турар.

Ынчангаш үнүштерниң анализи, хөрзүнден алган анализтерни бадыткап, чемишчиттинген черниң үнүш-дүжүткүрү бедип турарын көргүзүп турар.

Элезиннелчек кара хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер болгаш бар байлаан камгалап арттырар сорулга-биле черни аңдара каап чардырарын соксаткаш, холдуунда-ла 30—40 тонна өдекти бир гектарга хамаарыштыр төгерин азы азот-фосфор чемишчидилгелерни ажыглаары болур. Ээлчештирип тарылыр тараа культураларлыг шөлдерге кызыл-тасты тарырда аммиактыг селитраны, суперфосфатты бир гектарга хамаарыштыр 30—50 кг дээштиг бүдүмелди төгер болза эки.

Т. ОЮН,
Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында эртем ажылдакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Мандат комиссиязы, План-бюджет, Хоойлу-дүрүм саналдаар, Аныяктар херээниң талазы-биле доктаамал комиссиялары болгаш адырлар айы-биле чамдык доктаамал комиссияларының планныг хуралдарын эрттиргилээн.

Депутаттарның отчёттарын организастап турарының дугайында Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы эш Д. Куулар-ның илеткелин Мандат комиссиязының хуралынга дыңнаан Советтерниң, оларның күүскомнарының организакчы ажыл-чорудулгазын экижидер, депутаттарның идепкейин бедидер талазы-биле районда чогуур ажылдар чорутпунганын комиссия демдеглээн. Район, Шагаан-Арыг хоорай болгаш кедээ Советтерниң депутаттарының хөй нуруузу соңгукчулар-биле доктаамал ужуражып, боттарының болгаш хамаарышкан Советтерниң ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарны кылып турар.

Районнуң чер-чер Советтериниң депутаттары бүдүрүлгеге болгаш хөй-нити амыдыралынга идепкейлиг киржип, совет хоойлуларны күүседиринге, күш-ажылчы чурумун, ниитиниң корум-чурумун сагыырынга эки үлегер-чижектерни көргүзүп турар. Олар соңгукчулары-биле база күш-ажылчы коллективтер-биле харылзаалыг. Ол бүгү район, бүдүрүлге, ажыл-агый сорулгаларын күүседиринге дузалап турар. Район мал кыштаглаашкынының организастыг эрттиргени, чартык чылдың планныг даалгаларын эки күүсеткен.

Ооң-биле чергелештир районнуң чер-чер Советтериниң депутаттар-биле ажылынга улуг четпестер бар дээрзин комиссия демдеглээш, бар четпестерни чайладыр талазы-биле база Советтерниң организас-массалыг ажылын СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр экижидер хемчеглерни боттандырар талазы-биле Улуг-Хем район Совединиң күүскомунга сүмелерни киирип турар доктаалды хүлээп алган.

Аныяктар херээниң талазы-биле доктаамал комиссияның болгаш ВЛКСМ обкомунуң бюрозунуң каттышкан хуралынга «Тиилелге» совхозта дагдыныышкын херээниң калбарып турарының байдалын совхоз директору эш С. Д. Седен-оол дыңнаткан. Совхозта дагдыныкчылар шимчээшкини чогуур деңнелде эвес болгаш дирекцияның, кедээ Советтиң күүскомунуң болгаш хөй-нити организацияларының чугула кичээнгей салырын негеп турарын демдеглээн.

Дагдыныышкын херээ совхозтуң бригадаларында болгаш звеноларында четче калбарбаан, дагдыныкчыларның өөредилгезин кошкак организастаан, кижизидикчилерниң эки дуржулгазын нептеретпейн турар. Дагдыныкчыларны моралдыг болгаш материал талазы-биле деткиириниң хемчеглери ажылдап кылдынмаан. Мооң түңнелинде аныяк механизаторнуң ажылдан үнер чоруу хөй, оларда ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар бар.

Аныяктар херээниң талазы-биле комиссия болгаш ВЛКСМ обкомунуң бюрозу дагдыныышкын шимчээшкинин калбартыр болгаш аныктар кижизидилгезинге ооң ролюн ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында негелделерге дүүштүр бедидерин совхоз дирекциязындан, Күр-Чер кедээ Совет күүскомундан, совхозта комсомол комитединден негээн.

«ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун Өвүр районнуң Советтериниң ажылында ажыглап турарының дугайын Дээди Советтиң Хоойлу-дүрүм саналдаар талазы-биле доктаамал комиссияның хуралынга чугаалашкан. Район болгаш кедээ Советтерниң күүскомнарының депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлунуң күүселдезин кошкак контрольдап турарындан база даандырган ажыл-херек дээш кадрлардан чавыс негелдениң түңнелинде бо талазы-биле шыңгыы четпестер бар.

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуну болгаш өске-даа хоойлу күштүг актыларны депутаттарга, ылаңгыя аныяк депутаттарга өөредирин система чок чорудуп, бо айтырыгны бүдүрүлгелер, организациялар болгаш удуртукчу ажылдакчылар канчаар күүседип турарын сессияларга ховар чугаалажып турар. Районда депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының ролю чавыс, Советтерниң доктаамал комиссияларының ажылы сула.

Комиссия Өвүр районнуң Советтериниң бо талазы-биле ажылын экижидеринче, Советтерниң болгаш депутаттарның ролюн бедидеринче угланган сүмелерни хүлээп алган.

План-бюджет талазы-биле доктаамал комиссия чурт үлетпүр бүдүрүлгелериниң чоннуң херглел бараанын бүдүрүп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир, чурт үлетпүрнүң бүдүрүлгелери продукцияның шынарын ам-даа бедитпейн турарын, чоннуң чугула херглелдерин өөренип көрбес, бараанның ассортиментизин калбартыр хемчеглер албайн турар чоруктарның барын демдеглээн.

Бүдүрүлгелер курлавырларын ажыглаарынче, немелде бараанныр бүдүрериниң аргаларын дилеп тыварынче, хөй хереглеттинер бараанның шынарын бедидеринче кошкак кичээнгей салып турарын айыткаш, комиссия чогуур сүмени хүлээп алган.

Кадык камгалал, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссия бодунуң хуралынга «Тыва тудуг», «Тыва септелге тудуг», «Тыва кедээ тудуг» трестерниң тудуг организацияларының кадык камгалал албан черлериниң тудугларын кылып турарын чугаалажып көргеш, ол трестерниң удуртукчуларының ажылды багай организастап, тудугларны материалдар-биле четче хандырбайн турарындан республикада кадык камгалал албан черлериниң тудуглары кончуг багай чоруп турарын демдеглээн.

Бай-Хаак суурда эмнелге комплекизиниң тудуу оваа хожудаан, республиканың санэпидстанциязының тудуунга дөрт айлар дургузунда хүнде 3—5-ле кижи ажылдап келген, тудуг туулбузу үргүлчү узуктелир. Амгы тудугларның багай чоруп турарындан чаа объектилерниң тудугларын эгелээр арга чок боор турар. Ынчангаш комиссия үстүнде четпестерни чайладыр хемчеглерни айтып турар сүмени хүлээп алган.

Кедээ тудугнуң шынарын экижидер талазы-биле соңгукчулар чагыгларының күүселдезиниң дугайында «Тыва кедээ тудуг» трестиң начальниги эш Ю. Г. Корякинниң илеткелин Кедээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссия дыңнааш, кедээде бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудугларында хожудаашкыннарны чайладыр, тудугларның шынарын экижидер талазы-биле тодаргай сүмелерни берип турар делгереңгей доктаал хүлээп алган.

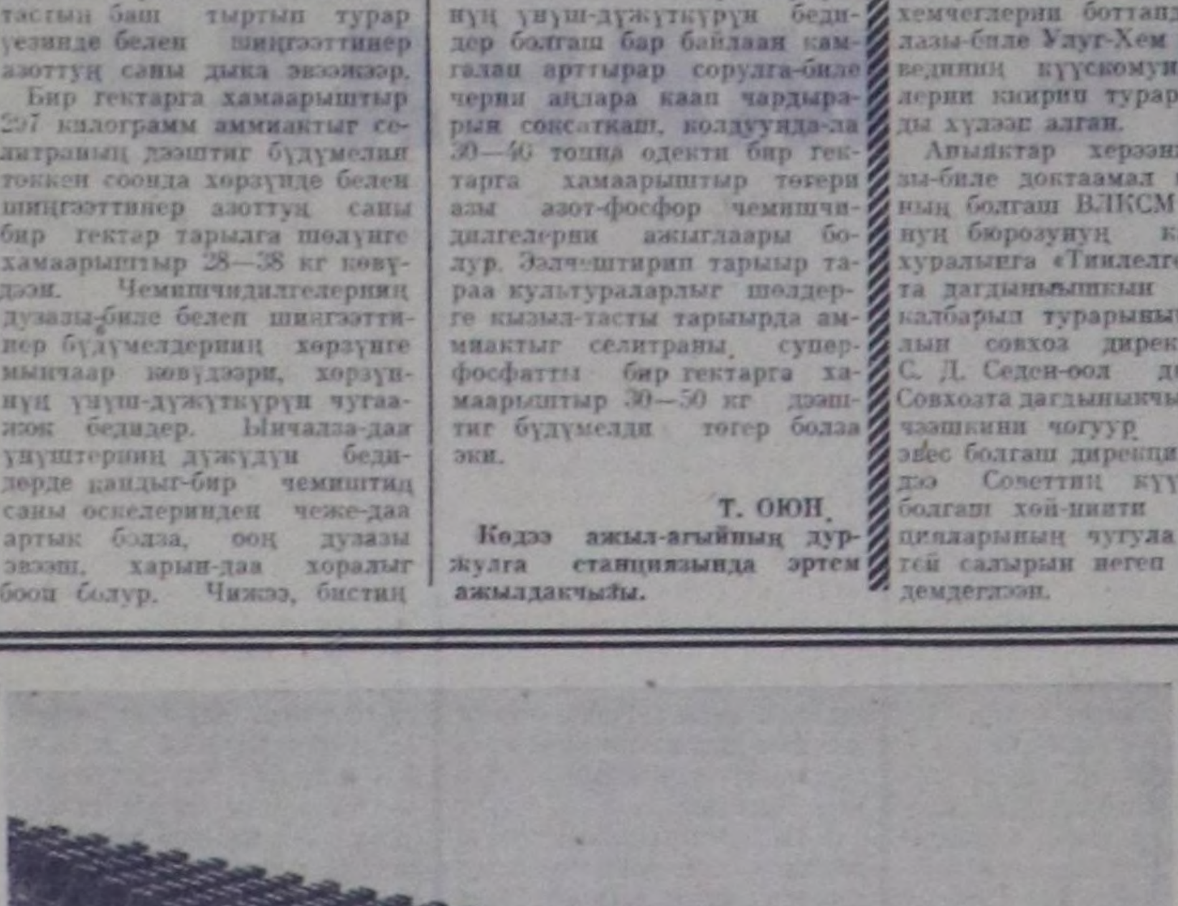
Улус өөредилгези болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссияның хуралынга Бай-Тайга районда бүгү-нити өөредилгезиниң дугайында Хоойлуну күүседип турарын, Бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның хуралынга Бойдус камгалалының дугайында РСФСР-ниң хоойлузун Тожу районда күүседип турарын чугаалажып көргүзээн болгаш тус-тус айтырыглар талазы-биле чогуур сүмелерни комиссиялар хүлээп алган.

«Союз-21», «Салют-5» комплекске

Команда-хемчээлде комплекизиниң херекселдериниң дузазы-биле миллион-миллион телекөрүкчүлер орбиталыг «Салют-5» станцияның экипажының ажылын көрүп болурлар.

Солагай талазында чурукта: антенналар, оң талазында—телеинформация хүлээп алыр залда оператор Евгения Щербакованың ажылдап ораары.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

А к ы - д у ң м а ө г - б ү л е д е

Литваның экономиктиг өзүлдези

1960 чылда Литва ССР биф кижиге хамаарыштыр национал орулганың хемчээлиниң талазы-биле бистиң чуртувустуң акы-дуңма өске-даа республикаларының аразынга чүгле сөөлгү эвес черни ээлеп турган. Ам бо көргүзүг талазы-биле республика үш дугаар черде чарып турар.

Кыска хуусаада ындыг чедиишкинни чүнүң дузазы-биле чедип алтар аргалыг болганыл? ПМА-ның корреспондентизи Витаутас Микуличус ол дугайын чугаалап бээрин Литва ССР-ниң Курлпан даргазының оралакчызы Повилос Драгялистен дилээн.

— Литва ССРЭ-ниң составынга 1940 чылда кирген. Ынчан оон ажыл-агый талазы-биле деңнели, чурттуң шаанда эң-не хожудангай дээн районнары-биле безин деңнээрге, дыка куду турган. Буржуаз эрге-чагырганың үезинде Литвага энергетика болгаш чиг-эт курлавырлары чок турган.

Оон-биле кады республика ылаңгыя Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дыка хоозураан. Ынчангаш Литвага соңгаарладып болбас дузаны чедирери эргежок турган. Ындыг дузаламчыны Совет күрүне чедирген.

Берге байдал хөлчок дүргени-биле эттинген. 1960 чылда республиканың үлетпүрү 1940 чыл-биле деңнээрге оон он катап хөй продукцияны бүдүрүп үндүрген.

Оон-даа артык чаартылгалар сөөлгү чылдарда болган. Бөгүн республиканың үлетпүрү 1940 чылда бүдүрүп турган ниити продукцияның хемчээли хире продукцияны чүгле чеди хонук дургузунда бүдүрүп турар. Кодээ ажыл-агыйның кол продуктуларын бүдүрери бо үе дургузунда ийи катап өскен. Литвада чемиишчидилгелер бүдүрер улуг бүдүрүлгелер, эът, сүт комбинаттары туттунган. Ол ышкаш танкер тудуушкуну, радио-техниктиг, электронунг болгаш химия үлетпүрү хөгжээн.

Бистиң чуртувустуң эвилелдешкен республикаларының ажыл-агый харылзаалары канчаар-даа аажок улуг болгаш ниити күрүне план-онаалдаларын ылап-ла күүседиринге ол үндезилеттинген. Бо чорук специализаст з а ш к ы н ы н ы ң ажыын ниити эрге-ажыктарга ажыглаарынга болгаш чамдык шиитпирлеттинмээн айтырыгларны ниити күш-биле өөренип көөрүнге эки арганы берип турар. Литвага хамаарыштыр ындыг айтырыг болза, хамыктың мурнунда энергия курлавырларының чедишпези-биле холбашкан. Республикада ам электри энергиязын 1940 чылда бүдүрүп турганы-биле деңнээрге оон 120 катап хөй-даа болза, ол чедишпейн турар.

Кадыг болгаш суук оттулар чүүлдүң дыка хойун чурттуң өске районнарындан Литваже сөөртүп турар. Ындыг болзажок сөөртүп эккеп турар чиг-этке ынанып олуруп болбазы база билдингир. Бистиң иштики курлавырларывысты чөп ажыглап болурунуң аргалары нефть болбаазырадыр болгаш атомнуг адырларны хөгжүдери-биле холбашкан. Республиканың барыын талазында нефть болбаазырадыр заводту тудуп турар. Литваның чөөн талазында атомнуг станцияның тудуун эгелээн.

Ажыл-агый хөгжүлдезиниң чедип алдынган деңнели чонунуң чаагай-байдалын бедидериниң талазынга чамдык улуг хемчеглерни боттандырар арганы берген. Республиканың дыка хөй чурттакчылары бо чылдарда чаа-чаа бажыңнарже көжүп кирген ийикпе, чуртталга байдалын экижиткен.

Эрткен беш чылда колхозчу өг-бүлелерниң ниити орулгазы ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның орулгазы-биле барык деңнежи берген. Бо чорук социалистиг ниитилелдиң кол сорулгаларының бирээзин — хоорайда болгаш кодээде амыдыралдың байдалын чоокшулаштырарын шиитпирлээринге дузалап турар.

Заводка өөредилге

...Заводка тускай медээ келгенин чарлап дыңнадыныр. Бүгү удуртур состав башкарылга пунктузунга эртенгиниң он шакта чыылзын.

Автосептелге заводунуң директору, хамаатй камгалалының начальниги А. Самойленко ындыг янзылыг айтыышкын берди.

Айыткан шагында заводтуң составы чыглып келди.

— «Дайзынның» халдаашкынының үезинде болгаш ядролуг согуушкунунуң соолуунде завод девискээринге хамаатй камгалалының ажыл-чорудулгазы» деп темалыг өөредилге болур. Бо өөредилгеге удуртур составтан аңгыда бөлүктер командирлери, бөлүктерниң составында кирбейн турар ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, заводтуң чурттакчылыг суурунда чурттап турар чон киржир—деп, начальник чугаалады.

Оон соонда заводта хамаатй камгалалының штавының начальниги В. Никитин өөредилге эрттиреринин планында кордунгенин ёзугаар тус-тус бөлүктерниң командирлеринге айтыышкын бергеш, даалгаларын айыткан шагында күүседири-биле тарадыпты.

Айыткан шагында бөлүктер командирлери алган даалгаларын канчаар күүсеткенин дугайын хамаатй камгалалының начальнигинге илеткеп эгеледи.

Бир-ле дугаарында начальниктиң политкезек талазы-биле оралакчызы, партия организациязының секретары Е. Балабанова хамаатй камгалалының өөредилгезиниң үезинде чорудар партийжи-политиктиг ажылдың планын ёзугаар цехтерге, участоктарга, бригадаларга хамаатй камгалалының талазы-биле билдунчугаштарны дерип кылганып, лекция, беседаларны заводтуң бүгү ажылчын, албан-хаакчыларының ортузунга кылып чорутканың, хана солунну өөредилгеге турасказдып үндүргенин тодаргай илетеди.

Хамаатй камгалалы

Начальниктиң эвакуация (хоорайдан дашкаар улус көжүрер) талазы-биле оралакчызы С. Шевцов заводтуң 300 ажыг ажылчын, албан-хаакчыларын оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин хоорайдан дашкаар бөлүктеп тургаш, бар турар машина-техниканың күжү-биле көжүрерин, көжерде улус чыглыр тускай пунктуну дерип кылган болду.

Ол ышкаш начальниктиң инженер-техниктиг кезек талазы-биле оралакчызы, заводтуң кол инженери К. Чамзың заводтун ажылдаар ээлчеглерин «онзагай хүн чурумунче» шилчидип, техниктиг документацияны бүрүн камгалаанын, харылзаа, энергетика белдирлерин доктаамал ажылдаар кылдыр хандырганын чугаалады.

Хамаатй камгалалының начальнигиниң материал-техниктиг хандырылга талазы-биле оралакчызы В. Сташевский заводтуң хамаатй камгалалының бүгү бөлүктерин хуузунда камгаланырының херекселдери-биле, өске-даа эргежок чүүла материалдар-биле хандырганын илеткээш чорупту.

Санитар дружиназының командири Л. Емельянова бүгү ажылчыннарны, албан-хаакчыларны, оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин эмчиниң баштайгы дузазын чедирериниң херекселдери-биле чогуур шагында хандырганын болгаш санитар-гигиена ажылдарын доктаамал чорудуп турганын айтып чугаалады.

Бөлүктер командирлериниң илеткелдерин ындыг янзылыг дыңнааның соолуунде өөредилгениң бүгү участоктарынга хыналда болган. Оон соонда үш хүннүң дургузунда болуп эрткен өөредилгениң түңнелин үндүрген. Заводтуң директору А. Самойленко өөредилгени белеткеп эрттиреринге идепкейлиг киришкен эштерин демдеглээш, заводтуң удуртур составы болгаш ажылчын, албан-хаакчылары хамаатй камгалалының бо өөредилгезин план ёзугаар ооң негелдезинге дүүштүр органызастап, бедик деңнелге эрттиргенин чугаазының төнчүзүнде онзалап айыткан.

Бо өөредилге болза хамаатй камгалалы ук заводта багай эвес тургустунган дээрзин тодаргай көргүскен.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

С е п т е л г е д о о з у л г а н

Бистиң Суг-Аксы ортумак школаның бүгү эт-херекселдерин, дериглерин, класстар өрээлдерин камныг эдилээр, школаның херекселдери үрелир чорукту болдурбас дээш класстар аразында социалистиг чарышты каш чылда улаштыр школаның комсомол, пионер организациялары чорудуп келген. Класстар аразында ындыг социалистиг чарыш биске эки түңнелди берип турар. Ооң уламындан бо чылын школа септелгезин эрте-ле доозуптар аргалыг болдувус. Класстарның ханаларын чугайлаар, шалазын будуур болгаш чамдык үүрмек септелгени июнь айның эгезинде-ле доозупкаш, комиссияга дужааган бис.

Чөөн-Хемчик районнуң чамдык школалары дег бистиң школавыс келир өөредилге чылынче киреринге белен.

Г. ОЧУР-ООЛ,
өөредилге эргеленчизи.

ЧЫЛГЫНЫ ӨСТҮРЕР

Республикада чылгы малдың ниити саны 30.900 чеде берген, азы июль 1-ге чедир медээ ёзугаар алырга чылгыны өстүрериниң чыл планын 97,1 хуу күүсеткен боор турар. Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районнар чылгы өстүрер планын 100-тен 110 хуу чедир күүсеткилээн. Эрзин районда чылгы мал 4700 четкен, ону өстүрериниң чыл планын район 110 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлар чылгыны өстүргени күрүнеге база садып турар. Тес-Хем районда чылгының саны турушттуг өзүп турар. Чижээ, тоску беш чылдың эгезинде турганынга деңнээрге районда мал 1267 башка немешкен. Бо ажылга мергежээн кижилер ында база бар. «Тес-Хем» совхозта чылгычы Очур-оол Оюнович Сандый-оол совхоз тургустунган үеден бээр чылгычылап келген. Партия болгаш чазак оон кызымак күш-ажылын үнелеп көөрген, 1973 чылда «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаан.

Шилип алган мергежилинге бердинген, чылгының ажылын эки билир кызымак кижилер өске-даа районнарда бар. Эрзинниң «Чаа орук» колхозта Бады-Хөө Санчыевич Ынаалай бо чылын төрүүр чүс беден чүс кулунну менди камгалап алган, а Тандыда «Тиилелге» совхозта Очур-оол Дамсюрович Хомушкунуң көргүзүү база эки.

Мооң-биле кады малдың бо чүзүнүн өстүреринде улуг четпестер районнарда барын айтыр херек. Чылгы өстүрериниң чыл планын Чөөн-Хемчик район 88,5, Таңды—87, Каа-Хем, Бии-Хем 92-92 хуу күүсеткен. Амгы үеге чедир төрүүр белер дооза кулуннапкан, күрүне планынга киириштир чылгыны база дужаар болганда чыл планын үзер байдал тургустуна бергени илдендир.

Чөөн-Хемчик районга тоску беш чылдың эгезинде беш муң чылгы турган, ам ооң бажы өспээн, харын бир муң башка кызырылган, а бо чылдың планынга 537 баш четпейн турар. Моон алгаш көөрге ук районда чылгы малды өстүреринче кичээнгейни кошкатканы база илдең.

Чамдык ажыл-агыйлар төрүүр чүс белерге онаашттыр дыка эвээш кулуннарны ап турар. Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу төрүүр 80 безинден чүгле 15, «Ленинчи орук» совхоз 120 беден 46, Таңды районнуң ажыл-агыйлары ортумаа-биле чүс беден 42 кулун алганы аңаа тодаргай чижек боор турардыр.

Колхоз, совхозтарның удуртукчулары, специалистер назы-хар четкен аъттарны чаажыктырып өөредир, ажыглаар талазы-биле четпес ажылдап турар. Ылангыя аът күжүн ниитиниң малынга чем белеткээр үеде долу ажыглаар херек. Трактор-биле сиген кезери берге черлерден аът машиназы-биле хөй сигенни кезип ап болур. «Тес-Хем» совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны А. Карма эрткен чылын аът машиназы ажыглап тургаш, 40 тонна сигенни, ол-ла совхозта Х. Алдачы 30 тонна сигенни кескен. «Ак-Эрик» колхозта малчыннар К. Дугар-оол, Б. Кок, С. Алдын-Херел олар аът машиназы-биле тус-тузунда 8—10 тонна сигенни белеткээн. Ажыктыг ажылдаар деп чүвениң чижээ ол.

Эмиик аъттарны өөреткен кижилерге төлевир колхоз, совхозтарда чаңгыс аай эвес боор турар. Аът чаажыктырып өөреткени дээш төлевир Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта 5, «Ак-Эрик» колхозта — 10, «Кара-Хаак» совхозта — 12, «Х Улуг хурал» колхозта—20, «Россия» совхозта 34 рубль боор турар. Кодээ ажыл-агый министерствозу чылгы бажын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер, иштики сезоннуг ажылдарга аътты ажыглаар талазын хандыр өөренип көрбээн, бо айтырыгже кошкак кичээнгей салып турары маргыш чок. Аътты мунар, тергелээр, шанактаар кылдыр өөреткени дээш чаңгыс аай төлевир тургузарында берге чүве чок.

Мал ажылының тускай эртемниглери черниң ырак-чоогун, оруктуң кадыр-бертин барымдаалап, малчыннар аразынга аът мунуп ажылдаар болза ында артык чүве чок, харын оларның кадыкшылынга дуза чедирери чайлаш чок. Колхоз, совхоз бурунгу мал ажылының специалистери 15-тен эвээш эвес. Кижи буруузунге машина четчир эвес, а бир чиик машина чораан болза ында бүдүн «бригада» чоруур. Кижи, мал эмчилери, агрономнар чаңгыс черге чоруурга чамдызының ажылы эрте доостур, чамдыктары машиңага чагырткаш, ажылынче хаңылавас, эренгей ажылдаар таварылгалар ында. Чамдыкта чүък машиназының кабиназында чаңгыс специалист олурупкан, хүнзедир халдыр чоруктар хөй.

Машина-техниканың хүнде кылыр норма-чижээн, кыварчаар материалдарга чарыгдалын бодавас, өскээр чугаалаарга, ажыл-агыйжы эвес чоруктар ажыл-агыйга дуза чедирбес, харын каража чедирер. Чамдык малчыннар келген машиналарга олурупкаш, суурга келген соонда дедир чанарда ырак-чоок-даа дивес машина, трактор дилеп алгаш чоргулаптар таварылгалар кайы хөй.

Аът күжүн ажыглаар аргаларны нептередири артык эвес.

М. МОНГУШ,
Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы.

Делегей бо хүннерде

Бо чылын Будапештиге радио дамчыдылгазының чаа станциязының тудуун доозар, ооң дерилгезин Совет Эвилели чорудар. Венгрияның бүгү булуңнарынче «Кошут-радионуң» сураглыг программазын дамчыдар чаа радио төптүң күчүзү 2000 киловатт болур.

ЧУРУКТА: совет тускай эртемниглер Евгений Стринин, Георгий Волчин болгаш Станислав Педченко оларның радио дамчыдылгазының станциязының 300 метр бедик суургазын чырынга дузалажып турары.

МТИ-ПМА-ның фотозу.

АГРЕССОРГА ОЙТУР ШАВЫЫШКЫННЫ БЭЭР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ында боор турар хуралында хөй чурттарның төлээлекчилери Африканың тускай дугуннаан күрүнелеринге хамаарыштыр агрессчи политиканы чорудуп турар мурнуу-африкачы расистерге удур шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудары негээннер. Преториянының ёзу-чурумунуң чөңгээлиг политиказы барыын чүктүң элээн каш чурттарының, чүнүң-даа мурнунда Каттышкан Штаттарның талазындан дорт деткимчениң түңнели болур деп, КНО-да чамдык төлээлекчилер демдеглээн. Барыын Германияга чоокта чаа АКШ-тың күрсекретары Г. Киссинджер биле мурнуу-африка премьер Форстерниң ужуражылгазының болгаш оларның ам болур деп турар чаа ужуражыышкынын ында ындчаар түннеп көрген.

Преторияның ёзу-чурумунга империалистиг күштер деткимчени көргүзүп турар, чүге дээрге олар Африканың мурнуу чүгүнге колониалдыг-расисчи чөленгиишти арттырып алырынга сонуургалдыглар. Ол чорукту, чижээлээрге, бодунуң саналынга Танзанияның Каттышкан Республиказының даштыкы херектер министри Ибрагим Кадума айыткан болгаш Мурнуу Африка Республикага база оон камгалакчыларынга ойтур шавыышкынны бээринче ол кыйгырган.

Ливияның, Эфиопияның, Угандының болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилериниң демдеглээни-биле алырга, ындыг ойтур шавыышкын болбас болза МАР-да эрге-чагырганы хунаап алган расистер Африканың хамаарышпас күрүнелеринге удур боттарының чөңгээлээшкиннериниң хемчээлин улам-на улгаттырып болурлар.

Совет Эвилели апартеидтиң кем-буруулуг политиказын шиитпирлиг-биле болгаш чайгылыш чогу-биле буруу шаап, мурнуу-африка ёзу-чурумну аңгылаарынче болгаш бойкоттаарынче угланган дээштиг хемчеглерни алыры дээш туржуп келген деп, совет төлээлекчи М. А. Харламов медеглээн. ССРЭ-ниң делегациязының бодалы-биле алырга, Айыыл чок Чоруктуң чөвүлели МАР-ның агрессорларынга удур эң-не шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудар эргелиг деп, ол чугаалаан. Боттарының хосталгазы дээш колония болгаш дарлаткан улустарның демиселин деткиир бодунуң принципиалдыг политиказынга шынчы боор келген ССРЭ моон соңгаар-даа Африка диитте тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка айыылды тургузуп турар колониалдыг-расисчи ёзу-чурумнарны долузу-биле чок кылыр дээш бүгү күжениишкиннерин үндүрер.

Ол айтырыгны чугаалажып көөрүн Айыыл чок чорук Чөвүлели уламчылаар.

Улуг бүзүрел колдап турар

«Правданың» корреспондентизиниң айтырыгларынга Л. И. Брежневтиң харыыларын даштыкыда массалыг информацияның бүгү хевирлери калбаа-биле парлаан болгаш тайылбырлаан. Бир чыл бурунгаар. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге болган чөвүлел хуралга чедип алган түңнелдер-биле холбаштыр Л. И. Брежневтиң берген үнелээшкиннеринде улуг бүзүрел колдаан деп, онзалап демдеглээн.

Чөвүлел хурал кончуг улуг ужур-дузалыг болуушкун болган. Ооң киржикчизи бүгү чурттарның улустарының тайбынче тура-сөруун ол илередип шыдаан. Хельсинкиге коллективтиг ажылдап кылган документ күрүнелер аразының херектерин боттуг, харысалгалыг чорударының үр үедеги перспективазын төлевилээн деп, «Работническо дело» дээр болгар солун бижээн.

БКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Болгарияның даштыкы херектер министри П. Младенов мынча дээн: «Тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның үндезининге делегей харылзааларын эде тургузар дээш демиселге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң шылгараңгай ролюн делегей эң-не ханызы-биле хүлээп көрген». Термоядролуг хыдыкчы дайынны чайладырынга, тайбыңның болгаш демшилгениң шимчээшкининге чаа-чаа кайгамчык улуг салыышкыны дээш Ленинниң Төрээн чуртунга кижи төрелгетен өөрүп четтирген. Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ынай демисел талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң даштыкы политика талазы-биле программазының онза ужур-дузалыын П. Младенов демдеглээн. Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының эң чугула баштайгы негелдези болза түңнел актының бүгү принциптерин болгаш дугуржулгаларын шуптузун ылаптыг күүседири болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Хельсинкиге бир чыл бурунгаар чедип алдынган түңнелдерниң хуусаазы узун болгаш оларны кым-даа чайгылдырып, моондактап шыдавас деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. Улам ынай кады ажылдажылга дээш күжениишкиннерни көвүдедири бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүүшкек деп, «Жольнеж вольности» дээр өске польша солун Л. И. Брежневтиң харыыларын тайылбырлап тура онзалап демдеглээн.

Кайы-бир айтырыгларның талазы-биле Хельсинкиге чедип алдынган дугуржуушкуннарга чиганиишкинни болдурарын оралдажып турар күштер бар-даа болза, ол төөгүлүг чөвүлел хуралдың киржикчилерин каттыштырган улуг херек кол чүүл болур.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ачызында Европа ооң мурнунда турганындан бир чада өрү бедий берген деп, чехословак «Руде право» демдеглээн. Делегейниң чидиг айтырыгларынга шиитпирлээшкинни кызымак болгаш чедиишкиниг дилээринге, чавырлыышкынның, күрүнелер аразының кады ажылдажылгазын болгаш улустар аразының тайбының ханыладырының херээнге Европа ажыктыг кылдыр ажылдап өөренип алган.

Бир эвес ооң чазаанга коммунистер кире бээр болза, Италияның экономиктиг кызагдаашкыннарга таварыштырар дээн барыын чүктүң дөрт улуг күрүнелериниң шиитпири-биле холбашкан айтырыгга Л. И. Брежневтиң харыызы даштыкы парлалганың улуг кичээнгейин база хаара туткан. Италияның чазаан тургузарынга чамдык күрүнелерниң холгаарлаашкыны болза оларның күжүнүң демдээ эвес, а социал демшилгениң күчүлүг агымындан оларның корткаңы ол болур деп, «Унита» дээр итали солун тодаргайлаан.

Тодаргай демократтыг нормаларны сагыыр дугайында барыын талакы күрүнелерниң байырлалдыг медеглелдери-биле Италияга хамаарыштыр оларның чарлааны ындыг политиктиг шугумунуң аразында ылгал талазы-биле Л. И. Брежневтиң сөстери англи Рейдер агентилелиниң болгаш АП американ агентилелдиң онза кичээнгейин хаара туткан.

«Правданың» корреспондентизинге Л. И. Брежневтиң харыылары делегей политиказының чугула айтырыгларынга хамааржып турар деп, Бельга агенство (Брюссель) демдеглээн.

Италияның чазааның тургустуварынга барыын талакы күрүнелерниң холгаарлаашкыны Хельсинкиниң Түңнел актызы-биле шуут удурланышкак деп Л. И. Брежнев санаан дээрзин «Орор» дээр француз солун бижээн.

Л. И. Брежневтиң харыыларын Францияның Коммунистиг партиязының солуну «Юманите» «СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары: күчүлээшкин оралдажыышкыны — куштуунуң көргүзүү "вес-тир» дээн деп эгелиг кылдыр парлаан. Даштыкыдан күчүлээшкин кылырының оралдажыышкыны бистиң үевисте мырыңай өске түңнелдерлиг болу бээр. Тайбынның, улустарның хамаарышпас чоруунуң болгаш хосталгазының улуг херээн камгалавышаан, улам-на улуг энергияны болгаш сырый каттышкан чорукту үндүрериниң эргежок чугулазынга коммунистиг болгаш ажылчын партиялары, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни олар база катап бүзүредирлер.

(СЭТА).

Шиитпирлиг буруудаткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корреспондентизи). Замбия Республиканың чурттакчылыг черинге Мурнуу Африка Республиканың чепсектиг күштериниң чоокта чаа халдааның КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели шиитпирлиг-биле буруу шапкан. Преторияның агрессиязының ол актызын африкан хамаарышпас күрүнениң тускай догуннаан чорууун болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чорууун үрээни кылдыр көрген. Африканың мурнуу чүгүнде сөөлгү болуушкуннарны «делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чорукка айыылдыг» деп Чөвүлелдиң чүүлдүг деп көрген резолюциязында демдеглээн.

Преторияның эрге-чагыргазының хоойлуга удур ээлеп алганы Намибияның девискээрин Замбия Республиканга болгаш тускай догуннаан өске-даа африка күрүнелерге удур агрессчи үүлгедиглер боттандырарынга таарышпазын МАР-дан Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели негээн. «Ол районга чөптүг чорукту болгаш бызыг тайбыңны чедип алырынга Намибияны болгаш Зимбабвени хостаары база Мурнуу Африкада апартеидти чок кылыры эргежок чугула» деп резолюцияда база айыткан.

Замбияның тускай догуннаан чорууун болгаш девискээриниң бүдүн чорууун база катап үрээр болза, Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели КНО-нуң Уставын ёзугаар мурнуу-африка эрге-чагырганарының чөңгээлээшкиннерин соксадырынче угланган дээштиг хемчеглерни ап чорудар апаар дээрзин Преторияның расисчи ёзузунга сагындырган.

Каяа-даа каттышпаан чурттарның бөлүүнүң киирген ол резолюцияны Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 14 кежигүннериниң деткимчезин алган. Баылаашкын үезинде расисчи МАР-ның камгалакчызының ролюн база катап ойнаан АКШ-тың төлээлекчизи баалывайн барган.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинни базарынче угланган Преторияның эрге-чагыргаларының агрессчи политиказын Барыын чүктүң империалистиг бөлүктериниң, чүнүң-даа мурнунда АКШ-тың, деткимчезин Айыыл чок Чоруктуң Чөвүлелиниң сөөлгү хуралынга санал бергеш, африка чурттарның төлээлекчилери шынгыызы-биле буруу шапканнар.

В. МАТЯШ.

ТАЙБЫҢ — КОЛ СОРУЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий океанда даштыкы шериг баазаларын чок кылырын болгаш ол районну тайбыңның зоназы болдурарын чедип алыр деп Индия долу шиитпирлиг деп, Бомбейге делегей харылзааларының институдун ажыткан ёзулалга чүве чугаалааш, даштыкы херектер министри Я. Б. Чаван медеглээн. Бо чылдың августа Коломбога болур каттышпаан күрүнелерниң болгаш чазактарның баштыңчыларының конференциязынга ол айтырыг эң чугула айтырыгларның бирээзи болур деп, министр чугаалаан.

Индияның даштыкы политиказының кол үндезин принциптери болза, бүгү делегейге тайбыңче чүткүл, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш найыралдыг харылзааларның принциптериниң баазазынга бүгү күрүнелер-биле кады ажылдажылга болур деп Я. Б. Чаван уламчылаан. Оон-биле холбаштыр каяа-даа каттышпазының шимчээшкинин колониализмни болгаш расизмни чок кылырынче, тайбыңны камгалаарынче болгаш чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган кол политика кылдыр кезээде көрүп келген бис. Оон кол принциптерин база катап бадыткаар болгаш делегейге чаа чөптүг экономиктиг ёзуну тургузарынче угланган хөделиишкиннерниң программазын хүлээп алырын дүргедедириниң үези ам келген.

Финляндия биле Совет Эвилелиниң чамдык тудуг черлери кады ажылдап турар. Чурукта: «Финтудуг» фирманың контролёру Самуш Вахтер болгаш бистиң Светогорскиниң целлюлоза-саазын комбинадының технологу Нина Бакуленко олар диспетчер башкарылгазында. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

Эртем делегейинде

ЛОБАЧЕВСКИЙНИҢ ГЕОМЕТРИЯЗЫ

Шылгарангай орус эртемденнерниң чайынналчак одуруунда барги черни Н. И. Лобачевский (1792—1856 ч) база ээлеп турар. Чүгле орус эвес, а делегей эртеминиң кескү одуруунга ооң адын киирип болур. «Коперник биле Лобачевский эртем үзел-бодалдарынга революсчу чаартылганы кылганнар. Оларның революциязы чаңгыс утка-шынарлыг — ол дээрге космосту угаап билип алырының революциязы-дыр» деп англи эртемден В. Клиффорд бижээн.

Николай Иванович Лобачевскийниң Евклидтиинден өске геометриязы бистиң эрага чедир III век мурнунда-ла эрте-бурунгу грек геометр Евклидтиң чогаадып тургусканы геометрияның чайгылыш чок хоойлуларынга согуглуг таварыштырган. Лобачевскийниң шиитпирлээн сорулгаларын ол үениң математиказы болгаш философиязы үениң негелдези кылдыр көдүрген турган. Ол сорулгаларны бодап билиринге Лобачевскийниң мерген угааны, сорукку ру, ажылгыры негеттинген. Ол сорулганы эртемниң төвүнден ыракта, кыдыг кызыгаар чыгам турган Казаньга шиитпирлээни бистиң чоргааралывысты хайныктырар.

Евклидтиинден өске геометрияны хары угда үш кижи ажыткан: Казань университединиң профессору Н. И. Лобачевский, алдарлыг немец математик Карл Фридрих Гаусс болгаш венгр офицер Янош Бояи олар тус-тузунда чаңгыс түңнелге келгеннер. Ынчалза-даа чаа геометрияның хевирлеттинип тургустунарынга оларның киирген үлүү аңгы-аңгы.

Карл Гаусс чаа геометрия талазы-биле чамдык бодалдарны 1816 чылда безин бодап турганы чагааларындан билдинир. Ынчалза-даа алдар-адын чидирериниден корткаш, Евклидтиинден өске геометрия талазы-биле чаңгыс-даа ажылдарын парлаваан болгаш эртем ажылы арттырбаан. Оон туржук ол аныяк математиктер Бояи биле Лобачевский оларның ажылдарының утказын билзе-даа, деткиээн. Янош Бояи Евклидтиинден өске геометрия талазы-биле бодунуң түңнелдерин ачазы Фаркаш Бояиниң геометрия номунга немелде кылдыр парлаан.

А Лобачевский Евклидтиинден өске геометрияның талазы-биле ханы шинчилелдерни кылып, бүгү назынының иштинде ол өөредигни сайзырадып, бүдүн чаа эртемни тургузуп турар хөй ажылдарны парлаан.

Николай Иванович Лобачевский 1792 чылда Нижний Новгород хоорайга төрүттүнген. Он харлыг турда ону авазы Казаньга эккелгеш гимназияга киирип каан. Николай Ивановичиниң оон ынайгы амыдыралы, ажылы Казань-биле холбашкан. Гимназияны дооскаш, Казань университединге кирген. Ону 1811 чылда тергиин эки дооскаш, университетке магистр кылдыр томуйлаткан. 1916 чылда, 24 харлап тура, университеттиң профессору апарган. 1820 чылда физика-математика факультединиң деканы, а 1827 чылда университеттиң ректору апарган.

Университетти удуртуп-башкарар, башкылаашкын, өөредилге ажылы-биле кады Лобачевский эртем ажылын хөйнү кылып турган. 1826 чылда университеттиң физика-математика салбырының хуралынга «Дорттарның чергелешкээниң дугайында теореманың шынзытканынга үндезилеттинген чаа геометрияның кыска тайылбыры» деп илеткелди ол кылган. Ол чыл—Евклидтиинден өске чаа геометрияның — чаа эртемниң тывылган чылы кылдыр санаттынып турар. Оон бээр ам 150 чыл болган.

Школада өөредип турар апаа геометрияны Евклидтиң геометриязы дээр. Ооң мурнундагы геометрлиг билиглерни Евклид системажыдып, утказын барымдаалап айлап тургузуп каан. Ол ийи муң чыл иштинде өскерилбээн. Ол ёзугаар геометрияны Коперник, Галилей, Декарт, Ньютон, Эйлер, Ломоносов, Лобачевский өөренип эрткен. Математиктер Евклидтиң геометриязын улам тода, эки кылырын кызыдып турган. Евклидтиң геометриязының үндезин аксиомаларының бирээзи маргылдаалыг айтырыг боор турган. Плоскоста точканы таварты бердинген дортка чергелешкек чүгле чаңгыс дортту чорудуп болур деп аксиоманы теорема кылдыр шынзыдарын хөй эртемденнер кызыдып келген. Ол колдуунда түңнел чок болган.

А Лобачевский өске арганы тыпкан. Ол аксиоманы, плоскоста точканы таварты бердинген дорт-биле кежилиишпейн турар чаңгыс эвес, хөй дорттарны чорудуп болур деп теорема-биле солаан. Орта үндезилээш, ол «догааштырылга» геометриязын, азы ам болза Лобачевскийниң геометриязы дээр чаа геометрияны тургускан. «Догааштырылга» геометриязы утка талазы-биле бөй болгаш Евклидтиң геометриязындан усчок нарын. Ынчангаш ону ол үениң шыырак дээн эртемденнериниң чамдызы хүлээп көрбээн азы бүзүревээн, а чамдызы шуут билип шыдаваан.

Ол геометрияны 1856 чылда Лобачевскийниң өлгениниң соонда каш чыл болганда хүлээп көрүп эгелээн. Амгы үеде ол геометрия улам ынайгы сайзыралды алган болгаш космос делгемнериниң геометриязы боор турар.

Т. СМИРНОВА,
Кызылдың педагогика институдунуң математика башкызы.

МОНРЕАЛЬ-76 ч

ОЛИМПИАДА ХАГДЫНГАН

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери И. Миронов, Г. Хачкованян, Ю. Хромов). Спортка улут-ла хандыкшыл чок кижи безин Олимпиада—76-ның болуушкуннарын көргеш, үе-шактың-даа эрткенин билбейн баар чадавас. Эрткен субботада Монреальга болган оюннар спортчу байырлал-биле чарлыышкынны кижилерниң чүрээнге синиктирген. Ол хүн 36 алдын медальдың эдилекчилери база илерээн.

Байдаркаларга болган маргылдааларга киришкилээн совет эжиндирикчилер 1000 метр хемчээлдиг маргылдаага тиилелгениң эстафетазын чедиишкиннии-биле эккелген. Ниитизи-биле олар 3 алдын, бир мөңгүн медальды чаалап алганнар. Ооң дугайында 500 метрге чарышка тиилекчи болган Александр Рогов мынчаар чугаалаан.

— Олимпий оюннарынга киржип, шыырак дээн удурланыкчыларны тиилеп үгеривимге өөрүп чор мен. Чүге дээрге бо маргылдаага дорт чыл иштинде белеткенип келгеш чедип алган алдын медалым меңээ күш, шыдалды ам-даа немеп берди.

Совет эжиндирикчилерден (ийи кижи киржикчилиг оюнга) Сергей Петренко биле Александр Виноградов олар база алдын медальдың эдилекчилери болганнар. Олар 500 болгаш 1000 метр хемчээлге тиилекчилер болганнар. Ол-ла маргылдаага Сергей Нагорный биле Владимир Романовский олар база чедиишкинниг болуп мөңгүн медальдың кырынга алдынны база немээннер.

Испанияның болгаш ГДР-ниң 4-4 кижи киржикчилиг эжиндирикчилери-биле «сегиржип алышкынга» бистиң спортчуларывыс Сергей Чухрай, Александр Дегтярев, Юрий Филатов болгаш Владимир Морозов олар тиилеп үнген болгаш Олимпийниң тиилекчилери болганнар.

Олимпий оюннарынга киришкен боксёрларның сөөлгү демиселдери Канаданың «Форум» деп хоккей залынга болуп эрткен. 9 чурттуң 22 атлеттери финалга четкен. Олар 12 берге олимпийжи хүннерни эрткеш, ол тиилелгени чедип алганнар. Үк маргылдаага социалистиг чурттарның төлээлери кескү черни ээлээн. Оларның шуптузу 15 кижи: Кубадан —6, КДУР-дан, ГДР болгаш Румыниядан — 2-2, Польшадан, Югославиядан болгаш ССРЭ-ден 1-1 кижи болган.

Олимпий оюннарының деңзи аайы-биле чемпионнары: Хорхе Эрнандес (Куба), Лео Рэндолф (АКШ), Йонг Е Гу (КУДР), Анхель Эррера (Куба), Ховард Дэвис, Рэй Леопард (ийилээ АКШ), Йохен Бахфельд (ГДР), Ежи Рыбицкий (Польша), Майкл Спинкс, Леон Спинкс (ийилээ АКШ) болгаш Теофило Стивенсон (Куба) олар болгулаан.

Шупту сес медаль, оларның бежи алдын — олимпий оюннарынга киришкен совет хостуг хүреш мастерлериниң шаңналдары мындыг. Оларның эң шилиндектеринге Каспийскиниң Владимир Юмин, Красноярскиниң Иван Ярыгин, Орджоникидзениң Сослан Андиев оларны санаан. Тиилелгениң эстафетазын Киевтен Павел Пипигин биле Тбилисиден Леван Тедиашвили олар кежээ уламчылааннар. Мөңгүн медальдарны Роман Дмитриев, Александр Иванов болгаш Виктор Новожилов олар алгылаан.

— Олимпиадага мен бир дугаарында арбитрлеп тур мен — деп үш олимпиаданың болгаш делегейниң чеди дакпыр чемпиону Александр Медведь СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан — Кыдыындан көөрге чүнүң-даа эки, багайы коскү боор чүве-дир. Ынчалза-даа мен спортчуларның бо хире шыырак болгаш деп күштүүн кажан-даа көрбээн мен. Ынчангаш, сан бүрүзү, тиилелге бүрүзү эгээртинмес улуг күштүг негээрин көрдүм. Тедиашвили биле Ярыгин олар ийиги олимпиадага тиилелгени чедип алган эр-хейлер-дир. Оон аңгыда мээң деңзим категориязын уламчылаан Андиев дээш аажок өөрүүр-дүр мен.

«Спорт даңгыназы»—чиик атлетиканың маргылдаазы улуг чаашкынныгда болган, ынчангаш ооң чамдык хевирлериниң түңнелдерин билип алыр арга чок болган.

Херээженнерниң 4х100 болгаш эр улустуң 4х100 метрлерге болган эстафетазы үш дакпыр мөңгүн-биле үнелеттинген. Запорожьеден Татьяна Пророченко, Москвадан Людмила Маслакова болгаш Надежда Бесфамильная, Ленинградтан Вера Анисимова оларның саны 43,09 болуп багай эвес түңнелдиг болган.

Олимпий стадионунга кээп боттарының чаңгыс чер-чурттуу, Сан-Диегодан келген студент бедиик халыыр талазы-биле делегей рекордсмени Дуайт Стоунзунуң оюнун көөр дээн америк туристерниң «аараады» сонуурганчыг болган. Ол оюн эгелээр мурнуу чарыында Канада телевидение дамчыштыр интервьюзунга «Мен мактаныкчы эвес кижи мен, ынчалза-даа алдын медальды ам-даа меңээ бериптер болза ажырбас...» деп чугаалаан.

Ынчалза-даа ол дээди шаңналды бодун тогдунар рекордсмен эвес, а олимпиаданың дебютантызы, 19 харлыг поляк студент Яцек-Вшоле чаалап алган. Ногаан карактарлыг, даштындан көөрге мырынай бичии кылдыр көстүр оолчугаш шала сөөлзүредир 214 сантиметрден эгелээн. Ол мергеш-биле хамык саннарны дарый-дарый чаалап ап, тиилелгени чедип алган.

Бистиң спортчуларывыс — Подмосковьеден Сергей Будалов биле Черновцы хоорайдан келген Сергей Сенюков олар 218 сантиметрни чиик ашканнар. Ооң соонда Сенюков чүгүрүп кээр ужурлуг черин өскертипкеш, ажып шыдавады. Будалов ийиги халыышкынга келгеш 221 сантиметрни ажа халаан. Ооң соонда 225 см. бедикти база ашкан. (Шак ынчаар ол чоокта чаа ССРЭ чемпионадынга тиилелгени база чедип алган). Ынчангаш Будалов дөрткү черни ээлээн.

4×100 метрге болган эстафетага бирги черни херээженнерниң аразындан ГДР-ниң төлээлери алганнар. Олар 42,55 санныг болган. Ол-ла хемчээлге эр улустан АКШ-тың командазы тиилээн.

...XXI Олимпиада дооступ турар. Олимпий программазының сөөлгү кезээ—моондактар ажа халыыр аът чарыжы арткан. Ол — мурнундан тура-ла эң сөөлгү хүнде эрттирер ужурлуг чаңгыс болган маргылдаа-дыр.

Үк олимпиадага совет спортчулар улуг чедиишкиннерни чедип алгылаан. Олар 47 алдын, 43 мөңгүн, 35 хүлер медальдарны чаалап алган. А АКШ-тың спортчулары 34 алдын, 35 мөңгүн, 25 хүлер медальдарлыг болган.

Бүгү улустуң Олимпий комитединиң президентизи Лорд Килланин Канаданың үндезин чурттакчыларының төлээлериниң үделгези-биле кол одутче бар чыткан. Олимпий гимниниң үделгези-биле XXI олимпий оюннарының ак тугу көдүрлүп келген. Артиллерияның даштаашкыннары диңмиттелбишаан оркестр байырлал ырын күүседип турган. Сес спортчу олимпий тугун аппарган.

Грецияның, Канаданың болгаш ССРЭ-ниң национал гимннери дыңналыр. Президент индир кырынче үнүп келгеш:

— XXI Олимпий оюннарының хагдынганын чарладым. Дөрт чыл болгаш Москвага XXII Олимпиада ажыттынып, олимпийвин оду улам чалбыыштазын! — деп чугаалаан.

Москва эстафетаны хүлээп алган. Москвага ужурашкыже!

Гоидзениң ажылдары

МОСКВА. Г. М. Тоидзениң делгелгезин ажыдар дээп баштайгы даштыкы чурт болза Чехословакия. ССР Эвилелиниң Улуг театрының ийи чүс чыл болган юбилейинге Георгий Моисеевич бодунуң кылган чуруктарының солун чылдазын кылып алган. Ол чуруктарда алдарлыг театрның операзының болгаш балединиң кол мастерлерин чуруп көргүскен. Ол чылдада ам бежен хире ажылдар бар.

ЧУРУКТА: Г. М. Тоидзе бодунуң мастерскаязында.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Магистральдың оттары»

БЛАГОВЕЩЕНСК. Хоорайның төп стадионунга улуг концерт-биле урап чүүлдүң «Магистральдың оттары» деп баштайгы фестивалы мында ажыттынган. Суралгыг ыраажыларның, музыкантыларның, танцычыларның болгаш урап номчукчуларының концерттеринге он муң ажыг көрүкчүлер келген.

Он хонук дургузунда «Росконцерттиң» Москваның, Ленинградтың, Воронежтиң, Казаньның болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының билдингир артистерин каттыштырган 37 бригадазы Байкал-Амур магистралының тудугжуларынга концерт көргүзүп, Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң ыраккы пунктуларынга баарлар. Олар 350 хире концерттерни көргүсүшаан, тудугжулар суурларынга барып, мында бот-тывынгыр урап чүүл коллективтериниң киржикчилери-биле ужуражып, чогаадыкчы дузаны көргүзерлер.

(СЭТА).

Чыл демдеглелин уламчылавышаан

МОСКВА. Документалдыг фильмнерниң Төп студиязынга чогаалчы Константин Симонов «Солдат сактыышкыннар» деп бөлүк телефильмнер тургуза берген. Ол фильмнерниң үндезининге мурнунда фронтучу чораан, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, Алдар орденниң шуптузунуң эдилекчилери чадагшериглерниң, танкистерниң, сапёрларның документалдыг рассказтары кирген.

Фильмниң режиссёру — Марина Бабак, оператор — Владимир Альтшулер.

Чылдың төнчүзүнде телекөрүкчүлер совет документалистерниң чаа ажылы-биле таныжып болурлар.

ЧУРУКТА: К. М. Симоновтуң ажылдаар кабинединде кино тырттырыышкыны. Солагай талазында —дайынның хоочуну, Алдар орденниң бүгү чергелериниң эдилекчизи, Москва чоогунда Электросталь хоорайдан келген курлавырның подполковниги И. В. Филимонов. Оң талазында — оператор В. Альтшулер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОЮЛГАН ААРЫЫ

Ижиниң оюлган аарыы база бир кара сагыштыг аарыгларның бирээзи. Оюлган аарыгның кол демдектери кижиниң чем чип турар үезинде тода билдинер. Чем чиирге, эң ылангыя кадыг чем чиирге ижин дүвү аарышкылыг болур, чок болза, чем чиирге кустурар. Чип турар чемниң шынарындан болгаш составындан база ооң эвээш, көвейинден хөйү-биле хамааржыр. Ажыг амданныг хөй чем чиир болза аарыг улам кедерен, ижин дүвүнүң аарышкылыы улгадып турар. Оюлган аарыы үе-үелеп, чазын, күзүн кирип кээр аарыг. Ол аарыгның өске аарыглардан кол ылгавырлыг демдээ оозунда. Ижинниң хоочураан оюлган аарыы база туруп болур. Оюлган аарыы, ооң тыптып келир чылдагааны медицинада ам-даа чедир шинчилеттинмээн. Ооң тыптып келир чылдагааннары: баш мээзинде кемдээшкин, хан эргилдезиниң өскерилгези, мээде ыжык, өске халдавырлыг аарыглар дээш янзы-бүрү болур.

Оюлган аарыгның үезинде кижиниң аскындан хан төктүп база болур. Оюлган колдуунда хирин үстүнде, төш ужунда болур. Аарыг оюлганнай берген черден өске черлерге тыптып кээп база болур.

Ол аарыгдан баш удур камгаланырының-даа, эмнериниң-даа кол аргазы—чемнеринин, ажылдаарының, дыштанырының хүн чурумунуң сагыыры болур. Таакпылаарын болгаш арага ижерин шуут соксадыры, аар ажыл кылырын шеглээри азы чиик ажыл-биле солууру чугула. Бир эвес оюлган аарыын эрте дээре эмнетпес болза, ол өске аарыгларже, эң ылангыя чинге аарыгже шилчий берип болур.

Аарыгны эрте тодараткан тудум эмнээри белен, оюлган аарыы тывылган деп карадаан хүнүнерден эгелеп эмчиге чедип, эмчи шинчилгезин эртинер.

А. ДЕРВОЕДОВА,
эмчи.

Телевидение

АВГУСТ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—«Капитан Немонуң эдертиг ортулуу» деп хөй сериялыг өңнүг урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Франция. 1-ги, 2-ги сериялары.

9.40—«Бышкан билиглиң аттестады болгаш комсомолчу путёвка-биле». Дамчыдылгага ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников киржир. Өңнүг.

10.10—«Пионерниң чайының бир хүнү». Өңнүг.

11.00—Медээлер.

11.10—Уругларга фильм. «Скрипканы эгиткени». Урап-чечен фильм.

12.25—Ф. Рабле — «Гаргантюа биле Пантагрюэль». Фильм-концерт. Романдан эгелер. Артист А. Калягин номчуур.

13.10—«Оңнуктериниң арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин эрттирер. Өңнүг.

13.55—«Балакиревтиң романстары». Өңнүг фильм-концерттиң баштайгы көргүзүлгези.

14.30—«Европа: өскерилгелерниң үези». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы А. Потапов эрттирер. Өңнүг.

15.00—15.10—Чапсар.

15.10—«Ыпакшылдан көөр хоон чогунга чедир».

лыг фильм.

15.20—«Капитан Немонуң эдертиг ортулуу» деп хөй сериялыг өңнүг урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Франция. 1-ги, 2-ги сериялары.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Кавказтың Цада чурттуг кижи». Телефильм.

18.30—Телемедээлер

18.40—Киножурнал

18.50—«Кодээниң ажыл-ижи». Дамчыдылга.

19.20—«Соңгазарда чырык». Телефильм.

19.40—Телемедээлер.

19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Техника билиглерин—аныяктарга».

20.25—«Капитан Немонуң эдертиг ортулуу» деп хөй сериялыг өңнүг урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Франция. 1-ги, 2-ги сериялары.

20.05—«Европа: өскерилгелер үези». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Ю. Потапов эрттирер. Өңнүг.

23.35—«Георгий Безруков ойнаар». Өңнүг фильм-концерт.

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

Кижи төрелгетен шаг-шаанда сугнуң болгаш хаттың күжүн ажыглап өөренип алган. Ооң соонда чаа-чаа чүүлдер дилээрин соксатпайн келген. Ол дилээшкиннер бистиң чүс чылга чедир үргүлчүлеп келген болгаш ам-даа соксавайн турар.

Амгы үеде нефтиниң болгаш хөмүр-даштың курлавырлары хөй, четчир, а электри энергиязын ажыглаар черлер көвүдеп, негелде улгадып келгенин билир силер.

Ам кижи база боданып эгелээн. Энергияны бүдүрүп үндүргеш, ону ажыктыг кылдыр канчаар ажыглаарыл, чедишпес таварылгада чаа дестү кайыын алырыл деп айтырыг туруп келген.

Ажыглап болгу дег ээлээн перспективтиг аргаларының бирээзи — соруиза-гидродинамиктиг деп адаар чылыг энергиязын электрилиг энергияже шилчидери болур. Ол арга чылыдылганың (келир үеде харын-даа атомнут) электростанцияларының ажылын экижидери-биле холбаштыр бисти долгандыр турар бойдусту арыг-шевер тургузарынга база идигни бээр.

Ол арга канчап тывылганыл?

Школага өөренип тура-ла билир болгай бис, электри дамчыдар чүүлдү соруизалыг шугум-биле эрттиреривиске электрилиг ток тыптып келир деп чүвени аап. А аңаа генераторда ол «чүүлдүң» ролюн демир-дузак ойнап турар, а соруиза-гидродинамиктиг генераторга (СГД-генераторга) соруизалыг шолду суук чүүла азы газ эртип турар. Шак ол суук чүүлге азы газка тывылган ток электроттуң дузазы-биле херелекчиге чедип турар. Чиик болгаш бодуун-даа. Ынчалза-даа, практика кырынга бо дыка нарын костүр.

СГД-генераторну тургузары-биле холбашкан оон-даа аңгы база бергелер хөй. Эртемденнер болгаш конструкторлар ол бергелерге торулбайн, чаа-чаа аргаларны дилеп турар. Оларның оозу чоп. Электри энергиязын чаа арга-биле алырывыска кампалга талазы-биле элээн чедиишкиннерлиг болур бис.

Г. ПОЛЬСКИЙ.
«Советская Россия» солундан.

НАСЕКОМНАРНЫ УЗУТКААР

Клоптар, тараканнар — бажың насекомнары. Олар ханалар хостарынга, стол, сандай, шкаф тиглеринге өзүп көвүзээр. Ол насекомнар бажың каъттарының аразынга, подвалдарга турумчуп туруп алгаш, чарык черлер дамчыштыр бир бажыңдан өске бажыңче дамчып база болур. Бажың насекомнары кижиниң янзы-бүрү чиген чеминиң артыы-биле чемненир болгаш оларның турар чери өл-шык болгаш чылыг болза хөй-хөйү-биле өзүп көвүдээр, олар янзы-бүрү аарыгларның тарадыкчылары боор база болурлар. Ындыг болганда насекомнарга удур үргүлчү демиселди чорудары чугула. Бажың насекомнары клоптар болгаш тараканнарны чок болдурары-биле оларга баш удур демиселди чорудуп болур. Бажың иштин үргүлчү арыг тургузар, эң ылангыя кухняны, шкафтар, диваннар адаан ей-шаанда аштап-арыглап, чуп турары насекомнарга удур демиселдиң чугула кезээдир. Чем аймаан ажык саваларга шыгжап болбас. Чем артыын үргүлчү аскы хаалгыг савага тудар болгаш хүннүң-не үндүрүп төп, ооң савазын изиг суг-биле чуп турар.

Бажың иштинге насекомнар көвүдей берген таварылгада ону дораан узуткаар. Бажың насекомнарын хлорофос, карбофос, духнофос, «Прима» деп химиктиг хораннаар бүдүмелдер-биле узуткап болур. Ол хораннаар бүдүмелдерни канчаар ажыглаарының дугайында тайылбырны этикетказында бериш каан. Чүгле ону ажыглап турган кончуг оваарымчалыг болуру чугула. Ону чорударының мурнунда дараазында ажылдарны кылып алыр.

1. Бажың иштин эки арыглап аштааш, бокту үндүрүп төгер, аъш-чем аймаан хораннаар бүдүмелдер дегбес черже чайладыр, шыгжаар, бажыңда азырал дириг амытаннарны база-ла знаа тургуспас.

2. Насекомнарны хораннап турар үеде аскын, думчуун марля-биле дуглап алыр.

3. Ол үеде чемненип суксун ижип, таакпылап болбас.

4. Хораннаашкынны чоруткан соонда бүгү сава аймаан саваңныг изиг суг-биле чуггаш, бажың иштин чыды читкиже агаарладыр.

5. Өлген насекомнарны дораан үндүрүп төгер.

М. БРАГИНА,
эмчи.

Чурттуң Красноярскиде, Читада, Улан-Удэде кооператив болгаш Иркутскиде өлүк-аңныыр техникумнарынга өөренирлерни Тыва респотребсоюз хүлээп ап турар. Документилерни бо чылдың август 5-ке чедир хүлээп алыр. Адрес: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 31, телефон № 2-27-24.

Агаар

Бөгүн республикага чаашкын чок, шокар булуттаар хүн болур. Даглыг черлерге кыска чаар, диңмирээшкиннер болур. Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, оон арткапнарынга —22—27 градус изиг.

Кызылга чагбас, кезек булуттгылаар. Агаарның температуразы 24—26 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 3-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Хеме алыышкыны» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 306 херек» 10.40, 12.20, 14.00, 15.40, «Чырык отче» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пролетариаттың диктатуразынга үнелиг эртинелер» (2 сериялыг) 14.00, «Шагар чылан» 16.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хүн адаарга чурттаар чер» 15.00, «Шооча чок эжик» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАПГЫ КИНОТЕАТРГА: «Захар Беркут» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарьаттың 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ 1737.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01228.